JULIUS ZEYER

Radúz a Mahulena



AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Julius Zeyer – slovenská pohádka o čtyřech jednáních

SVETOZÁRU HURBANOVI VAJANSKÉMU i těm, kteří s ním tak strastně milují lid slovenský a s ním tak hořce trpí a tak těžce snášejí, VĚNUJI TUTO BÁSEŇ SVOU, dobře věda, že prosté svoje kvítí nekladu na rov bratrského národa pod Tatrami, nýbrž na práh té jeskyně ozářené úsvitem spásonosné budoucnosti, na práh jeskyně smrtelných muk, z níž lid ten ušlapaný na světlo vyjde jako někdy Lazar, jejž k novému žití vyvolal TEN, jenž pravil strádajícím k věčné útěše a naději: Já jsem vzkříšení a život!

V roce tisícím usurpace Hunů. J. Z.

OSOBY

STOJMÍR, král tatranský
RUNA, jeho žena
PRIJA, **ŽIVA**, **MAHULENA**, jejich dcery
RADÚZ, královic v Maguře
Královna **NYOLA**, jeho matka
RADOVID, starý sluha Radúzův
PŘIBINA, důvěrník Stojmírův
VRATKO, dřevorubař
Lid v Maguře a Tatře. Jinoši a panny. Družina královská.

I. JEDNÁNÍ

(Vysoký štít Tater v oblacích. O skálu opřena stojí lepá dívčí postava v bílém rouše, hrající prostou, dojemnou píseň na housle. Plavé její vlasy jsou propleteny věncem z pestrých květů, na čele svítí jí hvězda. Závoj duhových, jiskřících se barev plyne jí volně ve velkých záhybech od hlavy k patám. Na rameně jí sedí bílá holubice. Píseň dozní a dívka mluví.)

Prolog

Jsem pohádka. Kdo se mnou půjde, povedu jej do modrých krajů báje. Zde s těchto olbřímých štítů po starých cestách, mechem porostlých a listím dávných jesení zavátých, sestoupím dolů, tam v slunné nivy slovenského lidu. Znám tůně jeho duše, a pradávné jeho sny v mém nitru žijou. Vždyť stála jsem u jeho kolébky! Závojem čarným obestírám děje věků zapadlých do mlžin paměti. Pod třpytem jeho řas však ty dávné lidské touhy křídla svoje rozpínají a lidská něha plá zpod jeho záhybů a lidské slzy tekou lesklou jeho tkaninou a vroucí, věčně lidská srdce bijou, tu vášnivě, tu snivě pod krytem jeho volně vlajícím… Vzhůru…! Po starých cestách, hučícími lesy, kol mořských ok vás v tichou Slovač povedu. Mým závojem ji uvidíte, rodnou sestru árijského toho lidu, jenž pije z Gangy. Ta Slovač, kterou uvidíte, turanské jařmo ještě nenese, ta nezná ještě žal, jenž nyní let už tisíc proráží

nebesa, tak bez proměny, jak věčné její hory v blankyt strmí. Barnavé mračno těžkých osudů stín ještě nevrhá na slunné stráně, kde tráva větrem vlní se a jasné vody tryskají. Lid volný žije ještě v horách volných. Však nesvár přec už svoji zhoubu koná. Dvě knížata se v záští potýkali, než zrozen Radúz byl a Mahulena, o jejichž strastech dnes vám povím vše…
Jsem pohádka a rodná sestra oněch, jež Ganga kojila, i těch, co na íránské vysočině snily, kde nejjasnější hvězdy hoří, i těch, co v skandinávských divočinách půlnoční rudé slunce znaly, i těch, co v řeckých hájích vedle dávných moří v bílých chrámech z mramoru jak vlaštovice hnízdily, i posléz těch, co v mračných doubravách, kde druidi bledou lunu ctili, kol šedých menhirů své reje křepčily… Jsem pohádka. Dým mystický se nese přede mnou, a za mnou duje vítr pravěký… Kdo za mnou chodí, vidí dávné sudic předivo… Co dnes však uzří, to prosté je jako srdce mého lidu, je prosté jako jeho tiché chatky pod zelenými grúněmi. Je chatka mého lidu prostá, věru – však zlatý věnec tam leží pod prahem: čar je to jeho vroucí básnivosti…!

(Sestupuje pomalu se skal, hrajíc píseň na houslích. Když zmizí a píseň dozněla, jeví se údolí lesnaté s velkou loukou v popředí. Na jedné straně prýští ze skály jasná studánka. Nedaleko ní spí RADÚZ v trávě. Je ráno.)

RADOVID: *(přichází)*
Zde posléze jsem vyšel na den boží! Už zdálo se mi, že soumraku těch stromů ani konec nebude. Kde asi jsem? Kam jsem to asi zbloudil? A bloudím marně! Marně volám do všech úhlů světa: Královici Radúze, Radúze královici! Jen ozvěna se posmívá a bujný vítr slova ode rtů mi rve, by do prázdna je zahazoval.

RADÚZ: *(ze sna)*
Ó, neblahý… Co jsem to učinil!

RADOVID: Je šálení to běsa, nebo opravdu jeho hlas?

RADÚZ: *(ze sna)*
Ta krev je horká… jak mi tryskla v tvář…!

RADOVID: *(jej zahlédne, běží k němu)*
Můj královici! Ó, můj Radúze! Tak jsem tě tedy našel, konečně!

RADÚZ: *(probuzen)*
Kde smyju krev…? Kde jsem? Co děje se? Je ráno! Slunce vzlétlo opět, zlatý pták! A, Radovide, jsi to vpravdě ty?

RADOVID: Jsem to já, ano, drahá duše moje!

RADÚZ: Vítej tedy, vítej! Jak jsi mě našel? A proč jsi mě hledal?

RADOVID: Jak jsem tě našel? Pouhou náhodou. Tak aspoň zdá se – ale kdo to ví? Snad, vidíš, vedlo mě srdce moje toužící nebo dobrá snad sudička, jež tobě přeje. Proč jsem tě hledal? To je zlé, že tak se tážeš, věru. Co jiného jsem mohl činiti, když po dva dny jsi doma scházel a otec tvůj a matka strachem hynuli? A všichni v zámku marně hádali, kam asi jsi se poděl. Já mlčel, ale tušil jsem, na kterou stranu jsi se asi vydal. Což nevídával jsem tě tak často, často hledět v zadumání, v divném snění směrem sem k těm horám nejvyšším, jež zdají se, že věčně z dáli hrozí Maguře? Co lákalo tě asi vždy v tu nebezpečnou dál?

RADÚZ: Co v dál nás vůbec láká? To, co v ní pro nás neznámé. Je pravda, vábila mě vždy tajůplnost těchto lesů, jež věčně vidím černati se na obzoru, vábily mě povždy vysoké ty horské štíty, jež každé ráno do zlata a do růžova mladá zora zlíbá! Ty zkazky chtěl bych znát, co jim vypravují oblaka. A oblakům a ptákům záviděl jsem vždycky, že zírat mohou volně s nebes až na dna úvalů a dolin hlubokých, v tom neznámém mi kraji.

RADOVID: To bylo v letech dětských, chápu. Ale teď? Teď víš to přece, že ani zde ni jinde nic jiného než doma neuvidíš.

RADÚZ: Tak moudrým posud nejsem, příteli. A sám máš trochu viny, že nejsem moudřejší. Což neživil jsi vždycky dětské moje sny svými pohádkami? Kdo vypravoval mi o slunci, že má svůj zámek někde v Matře, že tam mu slouží dvanáct věčně mladých děv? Kdo líčil mi ty černé lesy, tajuplné, jež kolem louky němě stojí, louky prokvetlé vším kvítím čaruplným, na níž se třpytí oblakový slunce dům? Tak budíte už v dětech věčně touhu po tom, co není, žel, a co nám pak věčně schází!

RADOVID: Snad nechceš říci, že jsi vyšel do hor, bys našel oblakový zámek slunce?

RADÚZ: To netvrdím – však co bys tomu řekl, příteli, kdybych ti svěřil, že jsem jej našel? Uprostřed černých lesů jsem jej dnes v noci viděl, tu louku viděl jsem a zámek sám a tři z těch panen stály před domem –

RADOVID: To zdálo se ti u té studánky, zde, kde jsi spal?

RADÚZ: O žádném snu ti, Radovide, nemluvím. Slyš ale, jak jsem přišel sem. V onen den, když z domova jsem zmizel, vyšel jsem na lov a nemyslil na žádnou dalekou k horám výpravu. Bloudil jsem lesem a tu zahlídl jsem náhle jelena, bílého jako padlý sníh. Zdál se mi krotký, neprchal přede mnou už z daleka. Tu blížil jsem se mu, avšak divukrásné zvíře, jak by si hráti chtělo, rychle ucouvlo a běželo, ne daleko však. Zase stálo a zas mě vábilo a lákalo a vždy a vždy zas uprchalo hlouběji do lesa. Tak šlo to celý den a celou noc! A pokaždé, když unaven jsem klesl do mechu, stál jelen tiše opodál a čekal na mě, jako v posměchu, až se znova dám zase za ním do honu! A tak to šlo až v noci na dnešek. Ač stokrát jsem si myslil: Teď je dosti – přec nepřestal jsem za ním utíkati.

RADOVID: Toť podivné! Zdá se mi, že asi nějaký lesní běs tě takto škádlil. Co ale stalo se v noci na dnešek?

RADÚZ: Ach, stalo se, že jsem jej dohonil… Ach, žel, že rozzloben tím dlouhým, marným honem, jsem stal se otrokem své slepé vášnivosti! Když chytl jsem jej posléze za paroh, Radovide, tu vrazil jsem mu meč svůj do boku! Krev jeho horká stříkla mi v tvář a na ruce a slzy padaly mu z očí. Klesl a vzdychl jako člověk! Srdce se mi svíralo, bylo mi jak po vraždě! Nesnesl jsem vyčítavý pohled skonávajícího zvířete. Zahodil jsem zbraň a utíkal jak hříchem štván…!

RADOVID: Jsi příliš lítostivý a byls tak vždy a miloval jsi vždycky až příliš zvířata.

RADÚZ: Jsou naši bratři, zem též je jejich matka jako naše. Však poslyš, co se dělo ještě dále. Prchal jsem naslepo, nevím, jak dlouho to asi trvalo. Pojednou řidl les a s jeho kraje viděl jsem na louce plné květů velký, bílý dům. Byl lunou postříbřen a zdál se jako oblak. Tři panny, bíle oděné, stály mezi květy na louce, dvě z nich zpívaly a hladily každá bílého jelena, jelena takového, jak byl ten, jejž jsem byl zabil před chvílí! Ta třetí stála opodál a mlčela. Smutná byla a hleděla k měsíci. Tu viděl jsem, co jsem to zlého spáchal! To zajisté byl jelen její, jenž v krvi ležel, tam ve hvozdě – a byla smutná mojí vinou!

RADOVID: Šel jsi blíž?

RADÚZ: Kde bych byl srdce vzal jí hledět do tváře? Ne, znova prchal jsem do lesa a hledal vody, abych tu krev smyl s rukou… Jak oheň pálila! Zde konečně jsem našel studánku. Pak vrhl jsem se v trávu, chtěl jsem spát. Ale tou vrbou zde, jež v noci zdála se jak oblak zelenošedého dýmu, hleděl měsíc na mě, a bylo mi, jako bych viděl její, té dívky, bledou, truchlou tvář dívati se na mě mezi temnými čarami větví, pnoucích se do šíra. Posléze usnul jsem přece nepokojným snem…

RADOVID: Tys dítě! A jsem pošetilý jako dítě též, že poslouchám a poslouchám a zcela zapomínám, abych tě k spěchu pobádal! Mám velkou obavu, že stojíme na půdě krále Stojmíra.

RADÚZ: Toť pravdě podobné, že v tatranské jsme oblasti. Olbřímé štíty hor jsou blízko tak! Jak pyšně čelo vznášejí! A orli všude krouží nad nimi!

RADOVID: Pravda, pravda! Teď ale rychle pojď! Myslím, že tímto směrem běží naše hranice. Pojď… Co váháš?

RADÚZ: Váhám, protože tvůj spěch se příliš útěku podobá. Kdyby se Tatranští dověděli, že jsem odsud utíkal, pozdní jejich potomci by ještě potupné písně o mně zpívali!

RADOVID: Oni se však nikdy nedovědí –

RADÚZ: Čeho? Že jsem utíkal? Ó, zajisté že ne, neb neučiním tak. Tím vědomím bych se věčně zardíval.

RADOVID: Vydáš se tedy raději, možno, v kruté ruce nepřátel?

RADÚZ: Proč je ale král Stojmír tak urputným protivníkem mého otce?

RADOVID: Protože byli kdysi přáteli tak dobrými, že byli si jak rodní bratři. Ta nenávist je vždycky nejprudší, co zaujímá místo lásky dřívější. Však nyní pojďme!

RADÚZ: Co spěcháš tak? Zde milo je. Hle, jak ty vážky zlatozelené se chvějou nad vodou… Tak si byli tedy někdy jako bratři…

RADOVID: Šli do světa co dobří bohatýři. Tam někde za horami stál starý hrad, tam dívku uzřeli a oba vzplanuli strastnou láskou. Ona zvolila tvého otce. Teď všechno víš. Mluvil jsem o tvé matce.

RADÚZ: To bylo bolestné pro krále Stojmíra. Tak zůstal tedy sám, jen se svou nenávistí.

RADOVID: Sám nezůstal jen se svou nenávistí, neboť pojal ženu z rodu knížecího, ale zlou! Ta nedala mu nikdy zapomenout. Žárlivá na památku své někdy sokyně, rozdmychovala stále jeho záští proti tvému otci, proti tvé matce, proti nám všem! Věř, že by tě zabili, kdybys jim přišel do rukou, a proto pojď –

RADÚZ: Nuž tedy – však co to?

VRATKO: *(zpívá za scénou)*
Tři byly sestry, co se rády měly,
a přece se jak ptáci rozletěly,
jedna je za Váhem a druhá za Dunajem
a třetí bloudí, plačíc, kdesi za šuhajem…!

RADÚZ: Co tasíš, Radovide, meč? Ten není nebezpečný.

RADOVID: Tak zdá se, věru.

VRATKO: *(s dřívím na bedrách)*
Tři byly sestry –
(Zahlédne RADÚZA a RADOVIDA.)
Buďte zdrávi!

RADÚZ: Zdráv buď, příteli. Jsi veselý a zpíváš jako skřivan v tom zlatém jitře.

VRATKO: Váš kroj je jiný, než zde nosíme, jste tedy cizinci. Buďte zdrávi, hosté.

RADOVID: Jsme cizí, pravda. Zabloudili jsme v těch lesích. Kdo vládne touto krajinou? Ty povíš nám?

VRATKO: *(složí dříví)*
Kdo jiný vlád by zde než náš pan král?

RADOVID: Král, který?

VRATKO: Král Stojmír, jak se sluší.

RADOVID: *(RADÚZOVI)*
Ty slyšels? Pojďme, spěš!

RADÚZ: A daleko je odsud na hranici?

VRATKO: To myslíš do Magury? Tam je blízko.

RADOVID: A kterým směrem půjdem, kdybychom chtěli tam?

VRATKO: *(ukazuje)*
Tu horu nechte pořád po pravici a slunce v zádech.

RADÚZ: Dobře! Tvůj pokyn platí, až půjdem do Magury. Však pověz mi, ty dobrý člověče, víš, komu patří velký, bílý zámek tam za kopcem, kde černý les se končí na světlé louce?

VRATKO: Nu, panu králi, komu jinému? Přebývá tam vždycky, když stromy kvetou. Má jich mnoho v krásné zahradě.

RADÚZ: Když stromy kvetou, ale to je teď! Tož najdem ho dnes jistě v zámku – půjdem-li tam.

VRATKO: To najdete i Runu, jeho ženu, a jejich dcery tři.

RADÚZ: Tři jeho dcery? Jsou tedy tři? Jsou krásné? Ty je znáš?

VRATKO: Jak bych je neznal? A krásné jsou jak hvězdy, věř. A jedna z nich je dobrá jako matka země, co nám chleba dává. Má zlaté vlasy; když se usměje, tu zdá se ti, že jí růže v ústech kvetou, a když zapláče, že se jí perly z očí sypají, a kam se postaví, snad zlatá tráva roste! Tak aspoň moje žena pravila.

RADÚZ: Ty viděls tedy plakat ji a usmívat se?

VRATKO: Jak tebe vidím, krásný šuhaji, tak z blízka jsem ji viděl a viděl jsem ji plakat, když vešla v naši chatku, tenkráte, když dítě naše stonalo, a viděl jsem ji potom se usmívat, jako když denička na nebi vzejde, když dítě moje zase se uzdravilo a když je zpívajíc chovala. Ah, jak je krásná, krásnější než měsíc! To uvidíš, jestli ji zahlédneš. Však

přímo na ni, tak najednou, se nesmíš podívat! To mohlo by tě omráčit jak náhlý blesk, když z temné barny vysvitne a celé nebe ohněm zaplaví. Nejdříve, jen na nohy, které jsou jak lilie v střevíci ze zlata, se podívej, pak zvedni oči k pasu a posléze, když jsi už takové kráse zvyk, se podívej na jasné její čelo… Jak jsem se zapovídal! Půjdu domů k ženě, k synkovi.

RADÚZ: Tys dobrý člověk a mnoho potěšils mě řečí svou. Čím se živíš?

VRATKO: Nu, rubám dřeva v lese a políčko mám též.

RADÚZ: A kolik asi denně vyděláš?

VRATKO: To, pane, dost. Tři celé groše.

RADÚZ: A to ti stačí, by ses uživil?

VRATKO: Tři groše denně utrácet? Ne, jeden živí mě, ten druhý půjčuji a třetí vracím.

RADÚZ: Jak to myslíš? Nerozumím dobře.

VRATKO: Pane, je to tak: starého otce mám, ten vychoval mě, a tomu vracím nyní. Pak je tu synek můj, má radost! Nuž, tomu půjčuji. Až budu stár a sláb, pak bude vracet mi on, jak nyní otci já. A groš ten třetí, tedy, z toho žijem.

RADÚZ: Ty líbíš se mi, bohumilý člověče. Zde mám tři peníze. Ten vezmi pro otce, ten pro sebe a tento pro syna.

VRATKO: To svítí, pane… Jsem jako oslněn, až jsem se lekl, hnedle bych zapomněl ti říci: děkuji! To je jak slunce… Je to jako zlato. Je to zlato?

RADÚZ: Jest.

VRATKO: Ne, jsi ty boháč…! A doopravdy mi to zlato dáváš?

RADÚZ: Doopravdy.

VRATKO: To je jako ve snu…! A ta hlava na těch penězích, to jako obraz králův. Má korunu na hlavě.

RADÚZ: Toť obraz mého otce. A nyní buď mi zdráv.
(Odejde s RADOVIDEM.)

VRATKO: *(hledí udiven za ním)*
Obraz mého otce, řekl. Je otec jeho tedy králem a on je královic…? Bude to doma divení a radostí… Ani se mi nechce to dříví s sebou brát, bych lehčí nohy měl a dříve doma byl. Však stůj, zde je král Stojmír sám a jeho družina. To nesmím z úcty mu vkročit do cesty. Nu, zůstanu zde vedle studánky.

(Vejde král STOJMÍR, RUNA, muži z družiny královy, mezi nimi PŘIBINA.)

RUNA: Toť neslýchané! Tak blízko domu zabít jelena, a to z těch tří, již bílí, zasvěceni luně jsou a na nichž dcery naše jezdívají! To považ, králi, že to každý ví, byl tedy zde zlý úmysl nás urážet a nám se rouhati! V tom vidím vzpouru!

STOJMÍR: Meč ještě jednou ukaž, Přibino.

PŘIBINA: Zde jest, jak vidíš, je to cizí meč, ta práce není zdejší.

STOJMÍR: A pravíš, zahozen že ležel na zemi?

PŘIBINA: Tři kroky od kaluže krve, v které jelen skonal.

STOJMÍR: Jaká to záhada! Však daleko ten zločinec být nemůže, když, jak mi pravíš, rána zvířete je čerstvá.

RUNA: Tu stojí člověk, snad to on?

PŘIBINA: *(VRATKOVI)*
Kdo jsi? Co hledáš zde?

VRATKO: Jdu domů, pane. Byl jsem na dříví a nesu je teď ženě.

RUNA: Kdy šel jsi do lesa?

VRATKO: Hned s úsvitem.

RUNA: A nikoho tam neviděls, nikoho neslyšels?

VRATKO: Jen laňky viděl jsem, když u potoka pily, a ptáky slyšel jsem, když zpívali, by přivítali den.

RUNA: Jsi bloud či smělý tak, že tropíš si z nás smích? Neviděl jsi celé ráno člověka? Na to se tebe ptám.

VRATKO: V lese ne. Před chvílí však jsem viděl šuhaje, tak dobrý byl jak krásný.

RUNA: To byl on, ten zlosyn!

VRATKO: Tím nebyl zajisté. Ať slunce jej a země obdaří! Tři dal mi peníze, jsou ze zlata. Lekl jsem se toho lesku tak a bohatství, že bych byl málem s nohou spadl! Nikdy jsem nic takového neviděl.
(Hledí na peníz v dlani.)

PŘIBINA: A kterým směrem šel?

VRATKO: *(ukazuje)*
Tam zmizel mi. Mám po něm památku! A na těch penězích je obraz jeho otce, sám to řek.

STOJMÍR: Ukaž mi blíže ten svůj poklad.

VRATKO: A s radostí, můj pane králi.
(Ukáže peníze.)

STOJMÍR: Peníz krále magurského! Runo, hleď!

RUNA: Syn jeho zde! Ó, za ním! Krev a pomsta! Je v našich rukou kletý nepřítel!

STOJMÍR: Přibino, rozděl muže, kruhem obejdeme les, je náš, je náš!

RUNA: I kdybys chytrý byl jak pták a okřídlený, teď neujdeš, magurský královici, a těžkou naši ruku ucítíš!

(Všichni odejdou rychle směrem, kudy odešel RADÚZ.)

VRATKO: Přeběda mně, co jsem to učinil! Ó, radosti ty moje mnohomluvná, ty devaterou zradu mělas pod jazykem! To zlato teď mě pálí na dlani. Pryč ode mne, proradné peníze! S vámi neštěstí by vešlo pod mou střechu!
(Zahodí peníze do studánky a odejde.)

(Za jevištěm slyšet hudbu, pak vyjdou PRIJA, ŽIVA, MAHULENA s družinou dívek a mladých mužů. Všickni jsou ověnčeni pestrým lučním kvítím.)

PRIJA: Zde chlad a vůně, širé prostranství a tráva vysoká a měkká, zde dobře bude prováděti hry. Těch věnců jsme se dost už napletli.

ŽIVA: A zde ta naznačená studánka, kde měli jsme se sejít s otcem, s matkou. Toť podivné, že ještě nepřišli. Šli cestou kratší.

PRIJA: Ach, nestarej se, přijdou ještě včas. Ty staré lesy nejsou tak hluboké, by se v nich ztratili. Nuž, buďme veselí. Co ty však, Mahuleno, stranou stojíš?

ŽIVA: Zdá se ti snad zas o něčem, co není?

PRIJA: Co nebylo a nikdy nebude?

ŽIVA: O královici snad, letícím na stříbrném koni oblaky?

MAHULENA: Proč se mi posmíváte? Což jsem vám ublížila?

PRIJA: Jsme zlé, viď, že jsme zlé? Zlé jako strygy!

MAHULENA: Já nikdy neřekla vám, že jste zlé.

ŽIVA: Však pohledy tvé nám stále vyčítají.

MAHULENA: Mé srdce o tom neví… Ah, netrapte mě, sestry. Jsem smutná jen, že mi můj jelen zaběh do lesů. To zvíře bylo rozumné a přítulné – a přec mě opustilo. Je vidět, že mě rádo nemělo.
(Pláče.)

PRIJA: Toť směšné, plakat pro tak malou příčinu. Až chytnou jelena, nuž, dej ho zmrskati.

MAHULENA: To spíše sama bych ty rány snášela!

ŽIVA: Nuž, tedy plač neb neplač, jak ti libo. My ale teď se dáme do hry.

PRIJA: Co bychom hráli, Mahuleno, pověz!

MAHULENA: Hrát...? Nevím věru. Snad na vítání ptáků, chcete-li.

PRIJA: To nechcem, to je pro děti. Vždyť věděla jsem, že něco nejapného povíš. Jsi stále malé dítě s malým rozumem.

ŽIVA: Na labutě a pávy, to je veselé, tu můžeme se honit divoce až dosyta!

VŠICHNI: Na labutě a pávy, ano, ano!

PRIJA: Tak tedy rozdělme se na řady!

(Jinoši se postaví, držíce se za ruce, na jednu stranu, dívky jim naproti na druhou, držíce se taktéž za ruce.)

SBOR JINOCHŮ: *(zpívá)*
Hoja lalja hoja!
Letíme pávi z daleka,
hoja lalja hola,
přes hory, lesy, jezera,
hoja lalja hoja.
Zde porosena niva je,
hoja lalja hoja,
zde odpočinou perutě,
hoja lalja hoja!

SBOR DÍVEK: *(zpívá)*
Hoja lalja hoja!
Labutě modrem veslujem,

hoja lalja hoja,
a plujem s bílým oblakem,
hoja lalja hoja,
pod námi luka, jeden květ!
Hoja lalja hoja,
tam odpočinou perutě,
hoja lalja hoja!

(Obě řady jdou si vstříc, jinoši, držíce se za ruce, zdvihají ramena, pod jejichž obloukem děvy, pustíce se, projdou, pak stojí obě řady opět sobě naproti, ale nedrží se již za ruce.)

JEDEN Z JINOCHŮ: *(zpívá)*
Jaké to labutě
v té zelené dubině?
Třpytí se perutě
padlý jak sníh!

JEDNA Z DÍVEK: *(zpívá)*
Jací to pávi jsou
v šumivém háji?
Pohleďte, labutě,
jak se jim perutě
jiskrami třpytí!

JEDEN Z JINOCHŮ: *(zpívá)*
Každá z těch labutí
v zelené dubině
korunu nosí,
chvaťme je, chvaťme je,
mezi ně, mezi ně,
hoja lalja hoja!

(Jinoši se honí za utíkajícími nyní dívkami, berou jim, dohonivše je, buď prsten, nebo kytici z pasu. Vtom ozve se hluk za jevištěm. Poleká-ní ustanou ve hře.)

RUNA: *(za jevištěm)*
Jen těsněj, těsněj pouta stahujte! I kdyby krev zpod nehtů vytryskla.

MAHULENA: Mne mrazí v duši, co to znamená?

(Objeví se král STOJMÍR, RUNA, družina, PŘIBINA, vedou spouta-ného RADÚZA a RADOVIDA.)

STOJMÍR: Ač nerad, přerušuji vaši hru. Vy udiveně na nás hledíte. Ví-tězoslavný je pro nás den. Ten jinoch, jejž v poutech vidíte, je magur-ského krále syn, můj tedy a váš nepřítel.

RUNA: A víte, co ten zlosyn učinil? V své bujnosti zabil zasvěceného jelena, o němž jsme myslili, že zaběhl do lesů a že tam posud bloudí.

MAHULENA: *(pro sebe)*
Ubohá němá tvář. Jsou lidé krutí!

RUNA: Přiznej, žes ten zločin dokonal. Je to tvůj meč?

RADÚZ: Je to můj meč. Kdybych jej byl třímal, když jste mě přepadli, byl bych svůj život draze prodal vám. Že jsem ubohé to zvíře usmrtil, to za hřích počítám si sám. Však nevěděl jsem, že je váš a že je zasvěcen.

RUNA: Však budeš, věř mi, trpce pykat za ten hřích. Však větší hřích tvůj ten je, že jsi královic z Magury. Ty mlčíš? Chceš to tedy zapírat. Hleď, uvěřím ti, že nejsi synem královny Nyoly, když ji bez odkladu prokleješ!

RADÚZ: Tys hrozná, ženo! Jsem příliš hrd na jméno svého otce, než abych na okamžik jen ho zapíral. Jsem Radúz královic.

RUNA: Ty bloude odvážný! Co hledals zde? Jsi špeh? Ty přišels v nenávisti, přiznej se.

RADÚZ: Zabloudiv, přišel jsem jen mimoděk. O velké nenávisti proti vám však mnoho nevím. Vždy slýchal jsem, že nepřáteli jsme, my Magurčané a vy Tatranští, však v srdci zášť jsem nikdy necítil. My měli bychom, králi Stojmíre, se vlastně milovat, když v širším světě tolik nenávisti zeje kolem nás.

STOJMÍR: Nech sladkých slov, tvá smířlivost je vynucena tvojím neštěstím.

RADÚZ: Je pravda, spoutanému hrdost sluší jen.

RUNA: Tvou hrdost zkrotím, brzy uvidíš. Ó, poznáš muka!

RADÚZ: Nach tvého roucha je jak krve proud, v němž ploveš s tváří zbledlou záštím a oči tvoje jsou jako z oceli.

RUNA: O krvi nemluv příliš nahlas, sic vzbudíš ve mně chuť, bych závoj svůj v tvé smočila a poslala jej pak tvé matce jako dar.

RADÚZ: Ó, matko moje ubohá!

RUNA: Chce se ti plakat, sketo?

RADÚZ: Ty nejsi žena, ač tvá postava a tvář tě za ni vydávají, tys vlčice! Ó, králi Stojmíre, jsi muž, proč trpíš pohanění svého zajatce?

STOJMÍR: Těch hádek, Runo, dost. Pověz mi, Radúze, kdo je ten muž zde s tebou!

RADOVID: Jsem starý jeho sluha Radovid. Zab mě, jej ale pusť! Výkup nesmírný ti král můj vyplatí.

STOJMÍR: Tvé jméno jsem jen slyšet chtěl, ne radu tvou. Pustím tě, bys dones do Magury zvěst o smutném královice osudu. O výkupu ani nemluv. Snad zachce se mi později krve toho jinocha, snad jeho smrt mi zlata dražší bude.

RUNA: Tak mluvíš jako král a muž! Snad měli bychom kupčit o toho otroka?

RADÚZ: Kdo otrokem zde, pověz, královno!

RUNA: Ty, ty! Neboť uvrhnu tě v pouta železná a umořím tě prací nejtěžší! Ó, jako vlk se budeš rvát se svým řetězem a zoufale jej hryzat zuby!

RADOVID: Ty zmije! Že ruce moje spoutány! Před svatým sluncem aspoň úctu měj, před svatým oblakem, plujícím ti nad hlavou, když nemáš úcty k vlastní koruně a k svému ženství, které šlapeš v prach!

RUNA: *(udeří jej)*
Bídný rabe! Mluvit smíš?

RADOVID: Buď kleta!

RADÚZ: Ó, nebe, slunce! Větry dující! Jste svědci našich neslýchaných křivd! Můj Radovide, běda mně, že trpíš vinou mou! A vy, co kolem stojíte, což nikdo, nikdo z vás nezná lítosti?

ŽIVA: Proč na mě hledíš? Mám snad plakati a prosit, by tě pustili? Mně, věru, zdá se, že jsi pláči blíž, než bývám já, i když mi nejhůře je. Proč doma nezůstal jsi, smutný hrdino? Chceš přeslici?

RADÚZ: Jsi krásná, ale krutá. Mně tebe líto je, že srdce tvoje je tak kamenné. Pro Radovida o slitování prosím, ne pro sebe.

PRIJA: Chceš zdát se statečným? Proč tedy dýcháš těžce tak, to nesvědčí o klidu chrabrosti.

RADÚZ: Žízním, věz to, proto těžce dýchám!

RUNA: Svou žízeň ukoj svými slzami.

STOJMÍR: Dost nyní posměchu! Přibino, pod tvou stráží Radúza ponechám. Radovida pusťte na samé hranici, by dones domů svoji novi-

nu. Jdu domů teď. Zajatce veďte a uvrhněte jej co nejhloub do věže té staré, jež stojí v temném lese pod skalou a která zakletou se nazývá.

RUNA: Tam do tmy, mezi havěť hoďte jej!

RADOVID: Ó, Radúze, ó, královici můj, že tak se s tebou loučím!

RADÚZ: Radovide, jdi a netruď srdce moje nářkem svým. Chceš, aby pohnutí mé nový vzbouzelo posměch? Mé matce rci – ó, Radovide!

RADOVID: Ni slova víc! Já vím, co říci chceš!
(Odejde s některými z družiny královské.)

STOJMÍR: Teď vzhůru, pojďte. Přibino, ty plň můj rozkaz přísně.

(Odchází s RUNOU, všickni za ním, jen MAHULENA zůstala pozadu. Blíží se RADÚZOVI, který stojí nedaleko od studánky. PŘIBINA a dva muži něco opodál za ním.)

RADÚZ: *(PŘIBINOVI)*
Veďte mne.
(Uvidí MAHULENU, stojící teď vedle něho.)
Ty posud, panno, mlčelas a nerouhala jsi se mému neštěstí. Teď vynahradíš, co jsi zmeškala?

MAHULENA: Ty žízníš?

RADÚZ: Proč se tážeš?

MAHULENA: *(nabere vody do dlaně)*
Pij!
(Zvedne dlaň až k jeho rtům.)

RADÚZ: Já nemohu… Mně rty se chvějou jako srdce moje… nad tvojí dobrotou. Já jako mlhou viděl tě, jak stálas opodál, a úzkostí jsem zmíral, že budeš také zlá… jak byly ony dvě… Ó, vysměj se mi!

MAHULENA: Radúze smát se – když pláču!

RADÚZ: Proč pláčeš, rci…

MAHULENA: Že více nemohu než plakati…!

RADÚZ: Ó, nikdy rosa světější nepršela s nebes než ta, co padá nyní s blankytu tvých očí! Kdo jsi?

MAHULENA: Jsem Mahulena… Král je můj otec… Ó, Radúze, neměj ho příliš v nenávisti… můžeš-li!

RUNA: *(za scénou)*
Kde meškáš, Mahuleno?

MAHULENA: *(se lekne)*
Hlas matčin!
(RADÚZOVI.)
Ó, netrap se mi příliš… duše moje!
(Odejde.)

PŘIBINA: Pojď, pane! Splním, co mi král můj kázal, ač nerad, věř!

RADÚZ: Mahulena!
(Odchází zamyšlen s PŘIBINOU a s ostatními.)
Opona.

II. JEDNÁNÍ

(Velká, stará zahrada u zámku krále Stojmíra. Je plná stromovitě vysokých a košatých rostlin, tvořících různé krásné skupiny mezi stromy. Na jedné straně vodojem, vroubený omšenými kameny, stíněný klonícími se břízami a visutými vrbami. Ranní červánky svítí stromovím. V pozadí je vidět část zámku. VRATKO nedaleko něho zaměstnán uřezáváním květin a kvetoucích ratolestí z keřů, jež skládá do koše.)

(PRIJA, ŽIVA a MAHULENA přicházejí od zámku. PRIJA a ŽIVA pozdvihují teď proti slunci ruce, držíce v nich šňůry perel a lesklé šperky.)

PRIJA: Ty jasné, čisté, svaté slunce, ty vidíš vše a házíš hrstky zlata štědře na hory, doly, nivy, jezera!

ŽIVA: Ty osvětluješ lesy hluboké, úrodná pole, hrady strmící, mohyly vysoké!

PRIJA: Na všechno liješ libou jasnost svou, nás osvěť též! Svou krásu na nás lij!

ŽIVA: Svou lepost na nás lij a milostnost!

PRIJA: Ať zkvetem jak tvůj luzný červánek!

ŽIVA: Jak zora tvoje zlatosmavá, radostná!

PRIJA: Dej krásu nám! Ó, slunce, vyslyš nás!

(Obě kleknou u vodojemu a proplítají si vlasy perlami a připínají šperky.)

ŽIVA: Nechť zříme, jak obraz náš teď z modré této vody, již prosvětlují mladé tvoje paprsky, ó, slunce!

(Obě rosí si obličej a vlasy.)

PRIJA: Dej třpytnou krásu nám a milostnost ty zlaté, jasné, svaté slunce!

(Vstanou.)

ŽIVA: Ty, Mahuleno, proč se nemodlíš a slunce nevzýváš?

MAHULENA: Vzývám slunce… Ty jasná záře nebes, posvěť mě a dej mi dobrotu svou… vyslyš mě…!

PRIJA: Je krátká tvoje modlitba. Zas stojíš nepohnutě, věsíš hlavu, ruce visí po boku… O krásu neprosíš?

MAHULENA: K čemu?

ŽIVA: Jak tupá otázka! Dnes dorazí sem charvatský královic, už přišli jeho posli, velký bude u nás v zámku hod – nuž, nechtěla bys krásnou být a zalíbit se bohatýrovi, jenž mlád a mocen jest a ženu hledá?

PRIJA: Je hrdá Mahulena! Myslí as, že krásná nazbyt je, a nevidí, že bledá je jak měsíčková máť, co sedí v šeré jizbě předouc.

ŽIVA: Ó, Mahuleno, jsi jak mátoha. Na tvoji krásu, věru, nežehrám a není strach, by královic si tebe vyvolil!

PRIJA: Pojď, Živo. Pokud rosa třpytí se, květů natrhejme, tak voní nejsilněji.

(Odejdou.)

MAHULENA: Ty vlasy na hlavě… jaká to tíž…
(Uvolňuje vrkoče, sedne na obrubu vodojemu, vidí se ve vodě.)

Je pravda, co mi řekly, bledá jsem…
(Ruce klesají jí v klín.)
Ach, jak mi teskno. Jak dlouho tomu už? Co asi dříve bylo, než jej přivedli? Což bylo dříve něco? Tenkrát stromy kvetly, když ho zajali, a dnes jsou odkvetlé, je tomu tedy dávno. Co bylo dříve…? Zpívávala jsem, tak se mi zdá. Kam odlétly ty moje staré písně?
(Mlčí, za chvíli počne tiše zpívat.)
Těch dvanáct panen změnilo se v holubice
a sedly na javor, žalostně vrkajíce,
a pravily: kdo velké naše hoře
by prozradil, ať oněmí – – –
Ne, tak to není… Či snad přece… Nač ale zpívat? Ach, raději chtěla bych na světě nebýt… nebýt…
(Propukne v tichý pláč.)

VRATKO: *(byl se nesměle přiblížil)*
Panno… Mahuleno… To rve mi srdce, když tě tak tiše plakat vidím.

MAHULENA: Tos ty. Buď vítán. Tvoje děcko zdrávo?

VRATKO: Ne, neusmívej se tak slzami, to bolí skoro ještě více! Já vím, co trápí tě…

MAHULENA: Kdo ti to pověděl?

VRATKO: Ó, nelekej se! Kdo by to velké tvoje hoře prozradil, ať oněmí! Tak bylo to v tvé písni. Smím mluvit, smím?

MAHULENA: Co chceš mi povědět, můj dobrý Vratko?

VRATKO: O Radúzovi rád bych s tebou mluvil.

MAHULENA: Ó, Vratko, Vratko, kam jej odvedli? V té věži není už! Je živ, je zdráv?

VRATKO: Znáš nedostupné vrchole tam za lesem… Tam někde Radúz trpí. Však stezky strmé jsou a skryté…

MAHULENA: Ó, laňky moje ukázaly mi ty stezky, znám je a noha moje nese mě tak bezpečně a jistě jako orla silná jeho křídla. Kde tedy je, kde dýše, trpí Radúz?

VRATKO: To nevím, nemohu na pevno tvrdit –

MAHULENA: Tak vraždíš mě! Dřív podáváš mi naději a pak mi ji zase bereš!

VRATKO: Kdybys jen trpělivě slyšet chtěla! Já mluvit nedovedu obratně, mně slova v ústech jaksi se převalují, málo mluvívám, více hvízdám s ptáky, a když ty smutné tvoje oči tak na mne hledí úzkostlivě, už nevím, cože říkám!

MAHULENA: Můj dobrý Vratko, mluv a budu mlčet, trpělivě naslouchat.

VRATKO: Pět tomu dnů, co starý otec můj byl na mýtině v lese. Já vynáším jej někdy na slunce, by prohřálo ty vetché jeho údy. Byl tedy v trávě vysoké jak na svém loži, a zpola dřímal. Tu zaslechl mnoho kroků. Má bystrý zrak a bystrý sluch, ač jinak sláb je jako děcko. Šli kolem něho blízko dost ti muži, co vedli královice, spoutaného. Neviděli otce, byl v trávě ponořen. A jeden z nich, ten nesl těžký kruh a řetěz, a Runa, královna, tvá matka, byla s nimi a lála mlčícímu Radúzovi a řekla mu, jak bude přikován prý ke skalnatému štítu hory, čnící prý do samých nebes!

MAHULENA: Každé tvé slovo jako hrot mi vniká v srdce! Kéž raději by ještě ležel ve věži! Však ne, to horší bylo, byl věčně po tmě jako slepec!

VRATKO: Však nebyl opuštěn jako nyní, panno. Vždyť plížil jsem se mnohdy v noci kolem věže a snažil jsem se slova útěchy mu volat v tmu… A vím, že jiná ještě tvář, tak jasná jako nebe, se někdy milosrdně k úzkému oknu jeho vězení tlačila! A sám mi řekl, že tři zlaté

vlasy s hlavy, pod sluncem prý mu nejdražší, na mříži jeho okna zachytly se a že mu svítily jak měsíc do vlhkého šera jámy žalářní!

MAHULENA: Tak pravil, pravil tak?

VRATKO: Vždyť o tom zpíval! Slyšel jsem tu jeho píseň, vznášela se z hloubi a tak se chvěla tichou nocí jako list, jejž vítr nese! Ubohý Radúz, plavý královic! Tmu přetrpěl, teď trpí jiná muka!

MAHULENA: Tvůj otec tedy viděl – viděl, pravíš –

VRATKO: Viděl směr, kady se brali s Radúzem, však nevím jistě, kam jej vedli. Snad vypátráš to sama? To jen ještě vím, že pás mu dali kolem boku železný, a z toho visí řetěz, který přikovali ke skále. A železo pásu a řetězu že očarováno, má vlastnost tu, že žádný meč a žádné kladivo a žádný pilník se ho nedotkne a železný ten pás že je klíčem uzavřen. To vše vítězoslavně hlásala královna s posměchem Radúzovi po cestě. Můj otec slyšel to.

MAHULENA: Ó, běda, běda! Přikován jak vlk! A snáší znoj a chlad a déšť! Snad usmrtí jej blesk, snad divé šelmy lesů jej rozsápou...! Vratko, proč jsou srdce na tom světě z kamene?

VRATKO: Jsou zase jiná, jak to tvoje, a v tom je spása všech.

MAHULENA: Jak jej spasím, jak? Kterým směrem, pravíš, vedli jej?

VRATKO: K východu, kde ční hory nejvýše. Ale to není ještě vše, co ti říci mohu.

MAHULENA: Mluv, tedy, mluv.

VRATKO: Mám děcko, víš to, Mahuleno, a miluji to chlapče nade všecko. Nuž, a ten můj synek kůzle má, tak milé zvíře, že bys je líbala, radost, jak umí skotačit, a někdy zdá se mi, že se usmívá, věř, ta němá tvář!

MAHULENA: Můj dobrý Vratko, věřím ráda tobě… však nyní o tom nevypravuj, o Radúzovi chtěls mi něco říci.

VRATKO: Však právě! O čem bych ti vypravoval, ne-li o něm? Na druhý tedy den, co vedli lesem Radúza, přišel jsem večer domů a můj synek hořce, hořce plakal. To jeho kůzle někam zaběhlo a žena prála, že snad odnesl je vlk! Tu děcko znova rozplakalo se, že srdce usedalo. Co měl jsem počít? Šel jsem kůzle hledat, ač byla hustá tma, ba čirá noc… Znáš propast blízko zámku v lese, tu příšernou, kde dole hluboce ta temná, divá voda hučí? Když tam jsem přišel, tu slyšel jsem zřejmě v hloubce naše kůzle plakat! Padlo tam a posud žilo! Bylo mi úzko. Spadlo až na dno? Mám se spouštět dolů? Myslil jsem na radost svého syna, až přinesu mu zachráněné zvíře – a opatrně jal jsem se pomalu do propasti sestupovat.

MAHULENA: Ty trýzníš mě! Proč to mi vypravuješ?

VRATKO: Však uvidíš… Už byl jsem hodně dole, konečně už i kůzle měl jsem a makal po porouchaných jeho údech i celoval jsem zvíře v soustrasti – když náhle nade mnou se kroky ozvaly, pak sypala se mi hlína na hlavu, kameny padaly, hu, jak duněly hlouběji pode mnou! A polekán když jsem vzhůru hleděl, tu spatřil jsem tvář strašnou! Měsíc tak jasně na ni svítil a tvář ta bledá, klonící se nad propastí, byla mi známá – tvář Runy královny to byla! Já lekl se, jak ty se lekáš teď, a v stínu bez pohybu stál jsem jak ty teď. Ústa její ale otevřela se a strašné zaklínání, černá modlitba, vyletěla z nich – chceš slyšet je?

MAHULENA: Ne, nechci. Je mi úzko!

VRATKO: Pak pravila: jak nikdo víc na tomto světě klíč tento nenajde, tak nikdy více železný ten kruh mu s těla nesejde! Ať pevně drží jej, jak smrt nás drží, když se chopí nás, ať drží jej, až bílé jeho kosti, deštěm smyty, sluncem zbělelé, o skálu drkotati budou, větrů hra a kořist.

MAHULENA: Zadrž! Mlč! To o něm mluvila?

VRATKO: A hodila klíč do propasti a padl k nohám mým. Ó, panno, ty bílá jako měsíc, ty dobrá jako matka země – hle, zde je ten klíč!

MAHULENA: *(vytrhne mu jej z ruky)*
Ó, poklade, ty nejdražší mi pod nebem, tak pevně, pevně k srdci tisknu tě, až v hruď mou vejdeš a nikdo víc mně tebe nevyrve, leč kdyby srdce vyrval s tebou zároveň…
(Omdlí.)

VRATKO: Mahuleno, vzpamatuj se! Oči otevři, když tvůj žal tě neutrápil, má tě radost zabít? Oči otevři, pro jeho spásu! Ach, teď vrací se ti dech!

MAHULENA: Vratko, Vratko, kdo ti to odplatí? Zde, zde ten klíč! Mám závrať…
(Uschová klíč v roucho.)
Vratko, kolena ti objímám…
(Vrhne se mu k nohám.)

VRATKO: *(pláče)*
Ty zničuješ mě! Vstaň! Vzpamatuj se přece! Já odčinil jen, co jsem provinil! Víš, jakou zradu nevědomky spáchal jsem! A teď jsem pomohl jej spasit! A sami do zahrady zavolali mě, kvůli těm hostům, tolik práce zde, a poslali mě květů nařezat… a tak jsem s tebou promluviti mohl…! Buď rozvážná a snaž se vypátrat, kam vedli jej…

MAHULENA: Ó, chytrá budu jako pták, jenž chycen, z klece vyvázl! A Vratko – ty jak bratr budeš můj! Jak sestrou budu tobě!

VRATKO: Ó, nemluv tak… Však nutno odejít, než někdo přijde…

MAHULENA: Tedy, Vratko, jdi! Až na shledanou! Dík tobě, duše milá!

(VRATKO odejde.)

Kam skryju se s tím drahým pokladem? Však skrývat nesmím se, teď musím s nimi být a pátrati! Zda štěstí moje nestojí mi zrádně

psáno na čele? Ó, moje štěstí sladké! Radúze! Já spasím tě, svůj domov uvidíš, na muka svoje zapomeneš tam… Proč je mi náhle smutno i v té radosti… Ach, on odejde… Tu nové hoře vejde do srdce… Však zanikni, ty smutná myšlénko! Je dosti času k pláči později – teď srdce radostí jen tluč a nadějí!
(Odejde.)

(Král STOJMÍR a RUNA přicházejí s druhé strany.)

RUNA: Tam prchá! Viděla nás zdaleka a vyhýbá se nám.

STOJMÍR: Ty příliš tvrdá jsi a přísná, ženo, a Mahuleně křivdíš, věř.

RUNA: To dítě nemohla jsem nikdy milovati v pravdě.

STOJMÍR: To proto snad, že její porod stál tě téměř život.

RUNA: Ji rodíc, krásu ztratila jsem svou a mladost, však dítě takové, se říká, matky nejvíc milují. To není tedy příčina. Však zdálo se mi už, když nosila jsem ji ještě v lůně, že nosím zármutek svůj budoucí, že ve mně zraje, co mě rmoutit bude, a srdce moje netřáslo se radostí, když čekala jsem na ten nový život, nýbrž neurčitým strachem jakýmsi, že vyjde na světlo, co někdy proklínati budu!

STOJMÍR: Ne, Runo, klameš se, ty čekala jsi syna, a proto nevítala jsi Mahulenu radostně.

RUNA: Nuž, buď jak buď, to ale pravím ti, že není Mahulena moje dítě, jak Prija nebo Živa. Nemá moji krev. Což viděl jsi ji někdy vzdorem vzplanout, i když ji sestry trýznily?

STOJMÍR: Je pokorná a tichá.

RUNA: Jen domluv: jako ta, o níž jsi snil po celý život a kterous miloval před sňatkem naším?

STOJMÍR: Runo, co to mluvíš?

RUNA: Jen to, co je mi jasné. Však nechme toho. Pravím ti, že varoval mě sen. Mně zdálo se, že vinula jsem k srdci dítě, tiché, s tak pokornýma očima, jak má je Mahulena, a s výkřikem a v hrůze vzbudila jsem se, neb uštklo mě to dítě jako had, zuby tak ostrými a hluboce tak do srdce! Ach, ještě cítím to, a mráz mi tělem jde.

STOJMÍR: To zlý byl sen, proč ale vykládáš jej tak, že právě Mahulena má tím hadem být?

RUNA: Proto, že vím, co se v ní děje! Vždyť pravím ti to zřejmě. Což nevidíš, jak smutná nyje? Což nevidíš tu její bledost a nevidíš, jak někdy bez příčiny se zardívá… Ty její dlouhé vzdechy, hluboké a tiché! A od které doby vše to pozoruji? Od měsíce, co Radúz královic je v našem plenu. To nestačí ti, bloude? A když ti pravím, že jsem vyzvěděla, že v nocích mnohdy vykradla se z domu, že utíkala jako beze smyslu tam do temna lesu, že jako mátoha kol věže bloudila, kde Radúz v jámě ležel –

STOJMÍR: Proč lépe jsi ji tedy nestřežila? To minulo však, Radúz není více ve věži.

RUNA: Je o něj postaráno. Má láska ustlala mu lože tvrdé dosti. Ta skála pevná je, jak vlastní moje vůle, ta nepovolí, a to železo, jež drží jej, je silné jako osud. Ne nadarmo sluji krajem jako čarodějka. Dle skrytých věd je řetěz jeho ukován.

STOJMÍR: Co tedy více žádáš? Je Radúz v poušti, neví Mahulena, kde hledat jej, a kdyby našla k němu cestu, přec pouta nesejme mu slabá její ruka.

RUNA: Ta nikdo nesejme! Klíč, který otvírá je, je v lůně země – ta ho nevydá! Však pouhá myšlénka, že Mahulena miluje Radúza, že by chtěla jej spasit, zachránit –
(Tasí dýku.)

Zde, viz ten nůž. Já krmila ji vlastním mlékem svým, a přece chtivě se mi ruka třese, a míří, míří – kam? Ty uhodls.

STOJMÍR: Zrak příšerný tvůj výmluvný je dost! Jde z tebe hrůza!

RUNA: Jak slabí jste, vy muži! Tak málo jako milovat i nenávidět umíte! Chceš dítě svoje uchránit? Nuž, tedy zab Radúza, a bude Mahulena v bezpečnosti přede mnou.

STOJMÍR: Ne, nepotřísním se tou jeho krví! Jak nenasytné je to tvoje záští! Dost jsem ti povolil, dál ani o krok nepůjdu! Proč nezměrně tak dychtíš po jeho životě?

RUNA: Protože jsem našla skryté vody tvého k němu smilování, protože vím, odkud že temení! Já postřehla tvůj zamyšlený zrak, když jednou pravils neprozřetelně, jak Radúz podoben je matce své… Ha, trhls sebou teď? Ty rád bys někdy Nyole vrátil toho syna! Té ženě útěchu bys přál, té ženě, k vůli níž tak dlouho trpěla jsem těžce! Po celé mládí! Chladný byl jsi se mnou, však v nocích, když jsem hořem nespala, tu ve snách šeptával jsi vroucně její jméno… A já tě tehdy milovala…! Prokletí…!

STOJMÍR: Co se to s tebou děje, ženo? Tak nikdy nemluvilas posud… Nech minulost a její hlubé stíny, ta zapadla –

RUNA: Nezapadla, žije! Vždyť strmí jako hora v přítomnost! Ta minulost, ta značí moje mládí, ta značí zmařený můj život! Ó, říkají, že zlá prý jsem. Vím to, vím. Kdo ale o tom mluví, že mě trpkost kojila a hoře krmilo? Ó, Stojmíre, jsem ze všeho až chorá v duši a hnusí se mi celý svět! Mé nitro vyprahlé je jako poušť, tam ovšem není vody blahodárné, jen záhuba tam číhá, zmar, toť její dech! Tak ve mně zlo, neb to, co nazývá se tak, přežilo blahodárnost. Zlo tedy můj je živel, v něm jen mohu žít, jak ryba ve vodě nebo pták ve vzduchu. Dobro, zlo! Je živel jako živel. Nuže, chceš-li, ano, zlá jsem tedy.

STOJMÍR: Tvá slova tíží mě a rozrušují. Kdo praví, že jsi zlá? Jsi vášnivá.

RUNA: Ó, tys prý dobrý! Říkají to tak, ti bloudové! Což nevidí, že pouze slabý jsi a sobec? Ty povolils mi, abych Radúza tam přikovala k tvrdé skále, to z dobroty snad ke mně učinils? A k němu dobrota kde zůstala? Já povím ti, proč jsi mi povolil. Když slyšel jsi, že charvátský ten královic nás navštíví, tu bylo nepohodlné, by našel královice druhého v té staré kleci v lese – ne, neodvracuj oči, přiznej se jen! Chceš mužem celým být v mých očích? Tedy povol a vydej mi Radúza úplně.

STOJMÍR: Ty chceš jej usmrtit! To nelze, věř! Lid vlastní můj už reptá, a kdybych násilím se zbavil Radúza, tu vzplanula by celá Magura a válka strašná nastala by pak – a nebyl bych jist věrností svých vlastních lidí!

RUNA: A nezemře-li a nepustíš-li jej, tu Magura zůstane tichá?

STOJMÍR: Je slabší, než jsme my, a proto váhá dlouho a stále naději má, že přistoupím na velké výkupné.

RUNA: Ó, řekni krátce, že se bojíš!

STOJMÍR: Já nebojím se, ženo, ale couvám.

RUNA: Ta zbabělost, tuším, nazývá se moudrostí! Ó, moudrý králi! Stojmír moudrý! Tak bude někdy nazývat tě lid. Ten najde vždycky licoměrné jméno, by nectnost králů skryl, za niž se stydí.

STOJMÍR: Ty dráždíš mě!

RUNA: Jak pravda vždycky dráždí tajného viníka. Já pravím ti, že moudrost v tom jest, zbaviti se Radúza, neb pokud žije, hrozí ti po tom, co se už stalo! Já dále pravím ti, že hřeješ hada na svých prsou, že Mahulena zradí tebe, mne, nás všechny! Ty netušíš, co láska z ženy učiniti dovede!

STOJMÍR: Ty znepokojuješ mě zhluboka! Každé tvé slovo zdá se střelou! Však nevěřím v tu lásku Mahuleny –

RUNA: Chceš důkazů? Tam přichází se svými sestrami. Já důkaz podám ti! Však rci, ty třtino, pak vydáš konečně mi Radúza?

STOJMÍR: Co chceš s ním učinit? – – Jak míníš –

RUNA: Zhubit jej? Znám čáry tajuplné, ty to víš. Já připravila nápoj, jenž ho bleskem do stínu noci strhne. Nuž, krátce mluv, když dokážu ti vinu, zradu dcery tvé, pak dáš mi královice v ruce?

STOJMÍR: Kam trháš mě?! Do jaké propasti mě vlečeš!

RUNA: Buď mužem, slabochu, a rci mi ano krátce.

STOJMÍR: Nuž, buď si, Runo, ne –

RUNA: Ty řekls buď si! Bude tak. Však nyní ticho, jsou už blízko. Živo! Prijo! Hledaly jste nás?

(ŽIVA, PRIJA a MAHULENA přišly.)

PRIJA: Hledíme s kopce dychtivě do dálky, zdali se zdvihá prach už na obzoru, hlásající, že hosté pojedou.

ŽIVA: Však marně posud, půjdem na věž teď, odtamtud je dále vidět. Jak bude v domě veselo! Co zpěvu bude, smíchu!

RUNA: A ty, Mahuleno, ty se netěšíš?

PRIJA: Jak bez duše chodí s námi, nemluví, a kam ji postavíme, stojí.

RUNA: Je pravda, Mahuleno, co Prija tvrdí?

MAHULENA: Pravda…? Já přeslechla, co řekla.

ŽIVA: Vzbuď se přece!
(zatřese jí.)
O čem sníš?

MAHULENA: Já zamyslila se.

RUNA: A nad čím, dítě?

MAHULENA: Teď… věru, nevím už.

PRIJA: Směšný je to tvor.

RUNA: Nuž, nechte ji a slyšte samy novinu, jež právě došla nás. Váš otec nad ní je velmi zaražen, jak vidíte, je smutný.

ŽIVA: Tak je to tedy smutná novina?

RUNA: Pro Maguřany ano.

MAHULENA: *(stranou)*
Pro Maguřany, dí?

RUNA: Ten zajatec, ten plavý jejich královic, ten Radúz, co nám tolik hněvu způsobil –

PRIJA: Co s ním?

RUNA: Je mrtev. Náhle zemřel.

MAHULENA: Ah…!

STOJMÍR: *(tiše)*
Ó, Runo, tys ji zabila! Mahuleno!
(Podpírá ji.)

RUNA: Co bledneš, dítě, a proč vrávoráš?

ŽIVA: Je mrtva… ledva dýše!

PRIJA: A zrak má v sloup… Je němá jako kámen.

RUNA: *(tiše STOJMÍROVI)*
Je dosti výmluvná ta její němota?

STOJMÍR: Ubohé srdce dívčí…! Mahuleno, sedni. Je ti volněji?

MAHULENA: *(sedne na obrubu vodojemu)*
To zlý je sen?

RUNA: *(STOJMÍROVI tiše)*
Chceš ještě další zkoušku?

STOJMÍR: *(stejně tiše)*
Netrap ji! A s ním – čiň, co ti libo…
(Odejde.)

RUNA: Živo, Prijo, jděte za otcem, a třeba na tu věž, chcete-li. Však to, co pravila jsem před chvílí, to byl jen žert. Ten královic je zdráv. Já pouze pro vaši kratochvíli jsem vymyslila pohádku. Jsi příliš lítostivá, Mahuleno, jak můžeš jen tak prudce hned se polekat. A teď zas pláčeš!

MAHULENA: Když o smrti tak náhle slyšela jsem –

RUNA: Nuž, mladá jsi, a smrti bojíš se jak děcko… Jen zotav se… Vy jděte, s Mahulenou zůstanu, celá se ještě chvěje.
(ŽIVA a PRIJA odejdou.)
Je ti už volněji?

MAHULENA: Jest. Jsi dobrá, matko. Dík.

RUNA: Tak se polekat! Co záleží ti na tom královici? Však není mi to proti mysli, že tak dobrá jsi. Ty dojalas mě, Mahuleno. Jsem drsná, vím to. Drsná s tebou někdy též, však věř, že nejsem zlá.

MAHULENA: Ne, nejsi, matko…

RUNA: A tvoje sestry nerozumějí ti! Ty nemyslí dnes než na ty slavné hody, na chorovody, zpěv a veselí. Ty nemiluješ hluk, a bledá tvoje tvář by divně vyjímala se tam mezi ostatními. Tvá bytost je jak píseň slavíka neb drozda, je nejkrásnější v samotě. Nuž, dovolím ti, abys k hodům nepřišla… Jsi spokojena?

MAHULENA: Jak okřívám! Je každé tvoje slovo jak krůpěj balzámu… Ó, dej mi ruku svoji pocelovat!

RUNA: Nuž, dobře, dobře, dítě… Ještě něco! Jsem ku podivu měkká dnes… Ten královic, já nenávidím jej, je pravda, však kvůli hluboké tvé

soustrasti chci dnes i proti němu méně krutou být! Když v celém domě bude tolik plesu – ať raduje se též ten královic.

MAHULENA: Ó, matko, moje matko! Jak žehnala by ti královna magurská za toto slovo!

RUNA: Ó, bude žehnat mi, není pochybnosti, až jen se doví, co jsem učinila dnes.

MAHULENA: S podivným úsměvem to pravíš.

RUNA: Nuž, vzpomněla jsem si, jak krutě nakládala jsem s tím jejím synem, a proto přišla mi ta pochybnost o jejím žehnání. Už není Radúz ve věži. Je přikován na nejvyšším štítu Orlí skály. Pět kroků jen tam může kolem chodit a snáší bouře, vichry, deště... Nebledni více zase, neplač, dítě. Vždyť ulevím mu brzy. Nasytila se má pomsta. Ty znáš tu strmou stezku na štít hory? Je dobře skrytá, jen němý posel zná ji, co Radúzovi chléb a vodu vždy nosí. Však nebojíš se, kdybys přišla tam, že by tě zardousil? Má ruce volné.

MAHULENA: Je dobrý Radúz jako smavé slunce jara, jež prohřívá a zlatí celý svět! Je srdce jeho jako krotká holubice, jež neví, co je zloba! A onu stezku znám a mnohdy seděla jsem u paty toho štítu, tam ticho je, jen lesy hučí dole, a ptáci, co tam hnízdí, zpívají jak nikde jinde!

RUNA: Nuž, tedy dobře. Vejdi do mé spalny. Ve výklenku nad krbem najdeš zlatou nádobu. V ní nápoj jest, jenž léčí každou bolest a vrací ztracený člověku klid. Toť balšám vzácný! Vezmi onu nádobu a dones ji na Orlí štít a nalej Radúzovi – ať pozná, jak mu přeje Runa královna! Však pozor dej, bys nevylila ani krůpěj, a sama neovlažuj si jí ret, budeš-li mít žízeň po cestě. Je málo toho nápoje, a každá krůpěj, kterou zmaříš, znamená pro Radúza nenahraditelnou ztrátu. Jdi, milá Mahuleno. Až vrátíš se, pak pověz mi, jak se tvé srdce potěšilo, tvé srdce soustrastné a něžné. Chléb bílý též a med mu dones, chceš-li. Dej pozor však, by nikdo neviděl, kterým se dáváš směrem, ne každý chválil

by mou slabost, kdyby věděl, kam s mým svolením se ubíráš. Jdu za tvým otcem, brzy přijdou hosté… Nuž, jsem tak zlá, jak jsem se ti zdála někdy snad?
(Odchází.)

MAHULENA: Sním, nebo bdím? Co se to se mnou děje? Proč mrazilo mě náhle, když podivně tak usmívala se? Proč nemohla jsem vyznat se jí ze všeho, i když tak dobrá byla? Cos neznámého drželo mi srdce, stahovalo hrdlo…! Toť podivné, toť věru podivné… Však jedno jisté jest – že spasím jej! Ó, radost nevýslovná!
(Odejde rychle.)
Opona.

Proměna

(Skalnatý štít horský. Na velkém balvanu RADÚZ. Od železného jeho pasu visí řetěz, přikovaný ke skále za RADÚZEM. Jediný strom vyrostl z kamení, stranou, níž než balvan, na němž RADÚZ polo stojí, polo leží v unavení.)

RADÚZ: Jen duj, duj, větře, boží silný orle, jen vlasy moje rvi, a ber mi dechu, proč měl bys více slitování mít, než mají lidé! Jsi, vichře, jediným teď druhem mým, když horečné ty moje výkřiky už všechny ptáky vyplašily z hnízd! Dřív některý z nich občas náhodou o čelo moje křídlem zavadil, a zdálo se mi pak, že milující ruka matky chce pot mi stírat, jako v těžké nemoci…! Ó, úzkost nevýslovná této samoty! Bezedné prázdno zeje nade mnou, závratná hloubka zeje zdola! Nesmírnost prostoru, jaká to hrůza, toť příliš velká tíž pro tvora slabého, jak člověk je, a bez přestání zírati v tu velikost, jež jako moře bez břehu se valí na mou malost, to způsobuje posléz šílenství! Můj mozek vyprahlý mi hoří v hlavě a straší tisícerými mátohami! Ta němota těch neobsáhlých dálek je děsuplnější než bouře řev! Řev posléz umdlí, němota však nikdy… Jak strašidelná jesti příroda, když neustále v tvář jí hledíš! Ze všeho vystupují věčně příšery! Když po úmorné noci den se rodí, zdává se mi, že nebe hlubokou se ranou otvírá a svět že zalívá se krví v plamenech…! A vrcholky těch nekonečných lesů, tam dole v propasti u nohou mých, když vítr rozvlní je, podobné jsou jezeru, jež temné, příšerné na skálu moji útočí, by podvrátilo ji… Už cítím, jak se třese, už úzkost toho pádu do prázdna mé chytla útroby… Ó, strašná závrať…!

(Zakryje si oči.)

Ah, minulo to zas… Hle, hejno divokých holubů se vzneslo z lesa…! Ó,

ptáci nebes, kam to letíte? Snad v neznámý ten kraj, kde spravedlnost přebývá? Ó, povězte tam, jak zde trpím bez viny! A nikdo, nikdo se mnou necítí! Vy bílá oblaka, co pyšně modrem veslujete, déšť roňte na mne svůj, a budu mysliti, že zaplakala jste…!
(Na chvíli se zamlčí.)
Ach, moji rodiče, zda zemřela i vaše láska…? Ó, smilování více nežije, ze světa vymizelo naprosto…! Však přece, přece… jedno srdce zná je… Jak byla krásná, bílá jako měsíc a krotká jako pták, když oči svoje žaluplné ke mně zvedala a měkkou dlaň, a „pij!“ mi řekla…! „Ó, netrap se, ty duše moje…“ Tak mi pravila… Ó, Mahuleno, hřích lidí zlých je vykoupen tvým tichým slitováním…! Kéž hlas mám silný toho větru, bych v šírý svět to její jméno volal, tu všechnu světa ozvěnu bych vzbudil, a lesy, hory, sluje, oblaka, vše se mnou volalo by: Mahuleno! Mahuleno! Mahuleno!

MAHULENA: *(za scénou)*
Radúz! Radúz! On volá mne! Já jdu!

RADÚZ: Tlukot mého srdce zastavuje se! Ó, radost nevýslovná! Je to možno? Je to klam? Ó, Mahuleno!

MAHULENA: *(objeví se)*
Radúze můj! Radúze!

RADÚZ: *(trhá řetězem)*
Jsem spoután, přikován a k tobě nemohu, vší silou trhám pouta… ó, prokletí, jsem sláb –
(Padne.)

MAHULENA: *(spěchá nahoru k němu)*
U nohou tvých, zde, zde, ó, moje duše! Ó, polož nohu svou na moji šíj a trestej mě, že tak tě trýznili…!

RADÚZ: Kéž zemru, Mahuleno, v tomto okamžiku, než zase odejdeš –
(Drží ji křečovitě.)

MAHULENA: Já spásu nesu ti a volnost!

RADÚZ: Ach, neklam mne! Co z tebe mluví, je pouhá útrpnost a vřelé přání! Co slibuješ, jak bys to vyplnila…?

MAHULENA: Klíč pout tvých nesu, hleď… Já líbám jej… Jen ruka moje teď se příliš třese… sotva udržím jej… Přece… Teď v zámku je a skřípe… pouto padá tvé! Radúze, volný jsi… teď prchej… Jdi, a nech mě zemřít!
(Padne na tvář.)

RADÚZ: *(táhne ji k sobě)*
Ty moje spáso! Duše přemilená, ty umíráš! Já střemhlav se skal vrhnu se…

MAHULENA: Ty šílíš radostí jak já… Hleď, žiju… Však nyní pojď a netrať času…
(Sestupují spolu s balvanu.)
Jak nejistý tvůj krok… Ó, Radúze, jak, ach, tě mučili! Ó, sedni pod strom na chvilku, ty příliš chvěješ se! Jsi bled, má duše. Ty ale brzy síly nabudeš. Povedu tě stezkou skrytou, tu znám jen já a moje laně… Pak půjdeš směrem, jak ti naznačím… Slyšíš, co mluvím? Ty vrátíš se k své matce, k otci, domů… Ó, viď, že někdy na mě vzpomeneš…? Však nyní pojď, mám strach, že přijdou za mnou. Ty nevíš, příteli, jak umí nenávidět… ti dole v zámku… Nápoj dali mi, bych ti jej nesla sem… Tak sladce mluvili, tak náhle sladce, že podezření mlhavě se ozvalo v mé mysli… Do číše z křišťálu jsem vlila nápoj jejich, a křišťál, který falše nezná, rozpukl se okamžitě… Ah… moje ruka měla jed ten jejich podati rtům tvým jako balšám…! Tak na mé srdce namířili krutě, zrádně a na tvé žití mladé zároveň!

RADÚZ: Ó, krutost neslýchaná! Neplač, Mahuleno!

MAHULENA: Pravda, kdybych všechny slzy svoje teď už vylila, co zbylo by mi, ty až odejdeš? Ó, Radúze, ty na mě nikdy nezapomeneš, rci,

nikdy, nikdy?

RADÚZ: Ó, nemluv mi o žádné rozluce! To slovo smyslu nemá! Mahuleno, což ti se loučí, již se milují? Já miluji tě, slyšíš? Ne proto jen, že jsi mě zachránila, ne proto jen, že pro mě trpěla jsi, ne pro tvé velké smilování, ó ne, ó ne, já miluji tě proto, že… nuž, nevím proč, a vím jen, že tě miluji! To slovo do nedávna cizí bylo mi. Vždyť nikdy ještě moje rty je nepronesly dřív než teď! Ó, kde se vzalo? Kde se hvězda vzala, když po prvé se na nebi rozbřeskla! Tvou drahou hlavu držím v třesoucích se rukou a chtěl bych líbat jasné tvoje čelo… já, který nikdy posud nelíbal než matku svou… Však strach mi jakýs brání, nevím jaký! Šlépěj tvoji však, tu líbati se přece odvažuji…

MAHULENA: *(brání mu, klanícímu se jí k nohám)*
Radúze můj, co činím, nevím, věru, však velký klid mi náhle skanul v duši a chce se mi, bych položila hlavu, tak, na tvá prsa, jen na okamžik, bych slyšela, jak srdce tvoje tluče… A na své oči ten pocel, zde, můj vezmi, na jasné svoje oči…
(Líbá jej na oči.)
A na tvé rty, ten druhý pocel, zde…

RADÚZ: Mahuleno, jak mocné kouzlo s tvých vane rtů? Jsem náhle jako změněn, co se se mnou dělo? Už nejsem, kdo jsem byl, jsem s tebou jedno, cos nového, co nikdy nebylo a co teď bude věčně, se ve mně ozývá! Cos neskonale lepšího než to, co dříve bylo! Jako bys ve mne byla vešla! Jen tvými zraky hledět dovedu teď a tvým jen dýchat dechem! Vše moje myšlení jen tvoje jest a jeden tlukot pojí naše srdce… Kdybys teď odešla – tu zanikl bych v nic! Rci, to je snad, co láskou nazývají? Ó, pověz! Mně zdá se, ty že všecko, všecko víš!

MAHULENA: Vím, Radúze, jen to, že šťastna jsem.
(Drží se v mlčení v objetí. Náhle.)

Však neblahá, já zapomínám! Ó, prchni, Radúze, pokud je ještě čas! Ó, prchni!

RADÚZ: Bez tebe? Šílíš?

MAHULENA: Ty chceš, bych s tebou šla, bych s tebou byla…

RADÚZ: Než tebe pustit, raději zase chci být přikován tam k oné skále neb potmě ležet v jámě mezi havětí.

MAHULENA: S tebou, Radúze, věčně musím býti, pravda, s tebou žít a s tebou třeba zemřít! To říci snad jsem chtěla, když jsem tě líbala? To prosté tak, být jinak nemůže! Pojď! Prchejme!

RADÚZ: Před námi ráj, za námi zatracení…! Co v sloup tě obrátilo náhle však, proč bledneš, kam to ukazuješ v hrůze…? Zkáza! Tvoje matka!

RUNA: *(pokryta drahokamy, v purpuru, stoji proti nim)*
Mé tušení, můj nepokoj, můj strach mne neklamaly! Já zanechala hlučnou dvoranu a kvas a hosti a jela za tebou, co kůň můj bystrý stačil! Bez dechu dostoupila jsem strmého vrcholu, a přišla v čas! Ó, tys mě přelstila! Ty chytrá zmije, bledá mátoho! Jak mohlas uvolnit ten neporušitelný řetěz? Ty vylila jsi jed? Kéž pila jsi ho sama! Však včas jsem ještě přišla! Sama nejela jsem, jen rychleji jsem hory dojela než ti, co za mnou přijdou! Jste oba němi! Zdá se mi, že k bledým sochám mluvím, nebo k spícím, nebo k mrtvolám! Kletá zmije, kletá zmije!
(Trhne MAHULENOU.)

MAHULENA: Ó, matko, matko, neklň mi, ty krutá! Ó, pomni, tak jsi srdce moje chtěla mučit, když nápoj tvůj jsem jemu podat měla! Jemu, jenž mé duši drahý tak!

RUNA: Ó nestoudná jak fena! Smíš v tvář mi metat hanbu svoji rujnou? Jak budeš pykat, ó, jak budeš pykat!

RADÚZ: Pojď, Mahuleno, že z ní jsi brala život, kdo by uvěřil? Jak z morového bahna tak jasný mohl vytrysknouti paprsek? Pojď, spěšme, zachraňme se!

RUNA: A myslíš, že tě pustím? Ty dlouhým utrpením zeslábl jsi a já jsem silná jako muž! Ó, já tě zadržím!

MAHULENA: *(vrhne se mezi ni a RADÚZA)*
Prchni, prchni, duše moje! Prchni sám, já chráním tě!

RUNA: *(tasí nůž)*
Zde, zmije! Zemři!

RADÚZ: *(vytrhne jí nůž)*
Což nebojíš se, že tě smete hrom? Ty krvavá a kletá!

RUNA: Kéž hromem vládnu! Však na tebe se věším a zadržím tě pevně, uvidíš! Ó, třeba bodej nožem, co mi po tom, zabiješ-li mě, jen když tě držím, aby do sítě tě lapli, vlku, vlku, vlku!
(Drží jej zoufale.)

RADÚZ: *(zápasí s ní, držící jej za ruku)*
Při prabohu, věř, že tě usmrtím! Ty sama chceš to, tedy trp –
(Zvedá nůž.)

MAHULENA: *(zadrží mu ruku)*
Radúze, ne… to nedopustím… Měj slitování se mnou…
(Bere mu nůž.)

RUNA: *(držíc ho)*
Pomoc! Věrní moji, pomoc! Zde vraha držím, vraha! Ó… co váháte! Kde jste?

RADÚZ: Hlas její mocně zní, ah, uslyší ji v dálce a ruku z její vymknout nemohu… Dej, Mahuleno, nůž, jsme ztraceni!

MAHULENA: Radúze, zemřela bych…! Ó, matko, pusť nás! Slitování měj!

RADÚZ: Tu marně prosíš… Zápas jen mě zbaví –
(Zápasí s RUNOU.)

RUNA: *(zápasíc)*
Mě nepřemůžeš! Pomoc, moji věrní! Kde sílu béřeš…? V zoufalství…? Otroci prokletí, co otálíte…? Kdo první přijde, měj tu korunu za odměnu!
(Strhne si jednou rukou diadém, vlasy její se rozpustí.)

RADÚZ: *(chopí ji za vlasy)*
Teď mám tě v moci –

RUNA: Odkud síly béřeš… sketo… Pomoc! Pomoc! Ó, proklatě, ó, zabloudili v lese!

RADÚZ: *(vezme ji kol pasu a vleče ke stromu)*
Zde svých věrných tedy dočkej se, my ale spásu najdem v útěku…
(Váže ji, bránící se, vlasy k silné větvi, jíž ona dosáhnouti nemůže.)
Jsou dlouhé tvoje vlasy, díky osudu…

RUNA: Buď proklet, proklet…! Ještě nikdo zde…! Proč nezardousila jsem jej… a ji…! Což nelze mi ty vlasy přetrhnout…?

RADÚZ: Teď, Mahuleno, rychle!

RUNA: Stůj, Mahuleno, slovo ještě slyš! Jsem tvojí matkou, tyto ruce tebe chovaly a z těchto prsou sála jsi svůj život! Stůj, stůj, tak velím ti!

MAHULENA: Nech mě, Radúze, mně nohy kamení –

RADÚZ: *(vezme ji kolem pasu)*
Pojď… nepůjdeš-li, pak násilím tě odvleku –

RUNA: Slyš, Mahuleno, slovo jediné – pak jdi!

MAHULENA: To slovo, matko?

RUNA: Kletbu vrhám na tebe, kletbu těžkou, kletbu strašlivou!

MAHULENA: Matko! Matko!

RUNA: Kletbu na tě vrhám nejmocnější, ta půjde za tebou a štvát tě bude, štvát do smrti, jak plachou laňku smečka vzteklých psů! Nebem proklínám tě, proklínám tě zemí! Ó, země, ty jsi matkou též, ty vyslyšíš mě, ty slyšet musíš mě, buď zkáza tobě, zůstaneš-li hluchou! Má kletba silná jest jak vichr, oheň, moře! Jak slovo čarodějné, děsuplodné, jež trhá hvězdy s nebe! Mou kletbu nepřemůže ani osud!

MAHULENA: Ó, zadrž, zadrž…!

RADÚZ: Pojď, Mahuleno…
(Táhne ji za sebou.)

MAHULENA: Klesám, nemohu…

RUNA: Ať srdce tvoje všechna muka pozná a všechnu úzkost duše tvoje, Mahuleno! Ty žiješ v něm, on v tobě? Nuž, lásku vaši tedy proklínám! Ať zapomene Radúz tebe, ať ani nezná tě, buď cizí mu, jak cizí jsi teď mně! Ať touhou zmíráš, žalem hyneš, ať strádáš tak, že srdce tvoje, těžké jako kámen, tu jedinou jen touhu bude znát, by ponořilo se do tůně nepaměti! Až život tvůj a všechno myšlení se utrpením velkým zhroutí v neurčitou mdlobu, ať i v tom otupění strašlivém ti zbude jedno přece vědomí: tvá bolest! Žal buď tvým dechem, žal tvým chlebem, žal tvým živlem jediným!

RADÚZ: Ó, Mahuleno, nermuť se a pojď! Je láska mocnější než nenávist, to uvidíš!

RUNA: Svůj omyl poznáš, Radúze! Má kletba padá na tebe též jak na ni! Ne menší bude tvoje utrpení, ač bolestnou ti bude záhadou! Jakmile jiné ženy celující ret se dotkne tváře tvé, tu béře moje kletba počátek! V tom okamžení zapomeneš ji, a znát ji nebudeš, svou Mahulenu, bys na ni třeba neustále hleděl! O její jsoucnosti ni stopy nezůstane v tvé čarem jaté paměti! A rána, kterou chápat nebudeš, ti bude krváceti v srdci, krváceti, až rozum tvůj se zamží trudem tvým! Ó, kletba moje

stojí jako Tatry pevně! Ty slyšelas ji, země, naše matko, ty slyšelas, tvé zachvění jsem ucítila!

MAHULENA: *(vrhne se na zem a líbá ji)*
Tak jak tě líbám, matko země, tak se mnou lítost měj a smilování! Ty nejsi matka, která proklíná, jsi matka plná něhy pro své děti, slyšelas kletbu, slyšíš též můj pláč!

RADÚZ: Pojď, Mahuleno!
(Odvádí ji klesající směrem, kudy ukazuje.)

RUNA: Kletba, kletba, kletba vám!

MAHULENA: *(už za scénou)*
Běda! Běda!

RUNA: Za nimi, kletbo moje! Za ní, za Radúzem! Kletba, kletba, kletba!
–
Opona.

III. JEDNÁNÍ

(Řidnoucí les v Maguře. Na jedné straně vyhlídka daleko do pahorkovité krajiny; rozprostírá se tam utěšená niva, je vidět velké zahrady, za nimi na obzoru ukazuje se fantastické město. RADÚZ a MAHULENA přicházejí z hustší části lesa a zastaví se u ohromného dubu, v jehož stínu leží kupa vysokých balvanů.)

RADÚZ: Ó, Mahuleno, vítám tento strom jak z mládí přítele! Co dítě jsem zde hrával, a vyhlídka od omšených těch kamenů je velká v širý kraj! Ó, hleď, ó, hleď!

MAHULENA: Jak oči tvoje planou, drahý můj!

RADÚZ: Buď vítán mi, drahý můj domove! Oh, Mahuleno, vítej moji vlast! Ta niva, zaplavená září slunce, ta zrodila mě! Ty zahrady mě vonným stínem těšívaly, a tam, tam, moje město! Ten starý zámek, čnící nad bílými hradbami, to moje kolébka! Ó, kdybys věděla, jak dům je útulný! Vlaštovky ho milují, hnízdo vedle hnízda se tam k sobě tulí pod starou římsou! A tam pod vysokým tím krovem, kol něhož bez ustání krouží na sta bílých holubů, tam žije moje matka, otec můj! Ó, svatá půdo rodná, vítej mi!
(Klekne a políbí zem.)

MAHULENA: Před tebou město tvoje, Radúze, a za mnou moje vlast, tam v tichém zadumání stojí staré lesy vysoké, v nichž přebývají temné stíny, a dvéře otcovského domu zavřela jsem naposledy za sebou, jich veřeje se nikdy více neotevrou, by mě vítajíce vpustily!

RADÚZ: Mahuleno, Mahuleno, nermuť se! Je možno, že by radost moje zasmušila tě?

MAHULENA: Ne, Radúze, ne radost tvoje, cosi jiného…
(Sedne na kámen.)
Teď teprve cítím únavu. Pojď, sedni vedle mne a dej mi odpočinout… Toť podivné! Teď zdá se mi, že bych si přála, aby ty hlubé lesy, jimiž jsme bloudili po tři dni, nás ještě kryly vlhkým šerem svým. My byli tam tak sami, sami. My patřili tak nevýlučně druhu druh, tak jedině! Ruku v ruce šli jsme spolu, a zdálo-li se mi, že slyším někde kroky po mechu, tu polekána tak jsem se k tobě tulila, tak těsně, a když tvoje objala mě ramena, tu cítila jsem pevně, že pro mne není nebezpečí na širém světě, neb úsměv tvůj tak něžně a tak hrdě pravil mi, že chráníš mě!

RADÚZ: Teď ale nebezpečí všechno minulo, proč tedy leží na tvém čele stín zamyšlení? Proč nezáříš radostí, jak slunná moje niva?

MAHULENA: Tvůj kraj je slunný, pravda, drahý Radúze, tvůj kraj – jsemť cizinkou však v něm.

RADÚZ: Proč slovem takovým mé srdce zarmucuješ? Ty cizinkou, kde doma já?

MAHULENA: Radúze, odpusť mi.
(Klade mu ramena kolem krku.)
Ty nevíš, čím mně jsi, ty moje duše! Jsi bratrem mým, mým otcem, matkou, vším! Mé srdce přetékalo něhou od dětství a nikde, nikdy nenašla moje láska ohlasu, až ty jsi přišel, jak ta hvězda v soumraku, jak ta vlaštovice z dálky, co pod tou římsou vaší hnízdo svoje má! Ty, Radúze, jsi celou mojí rodinou, jsi domovem mým. Vždyť vyvržena jsem z lůna lásky vší, tys ale více mi než náhradou! Radúze, ty jsi dechem mým, mým okem! Bez tebe jak ten kámen jsem, slepá, hluchá, mrtvá. O tebe chvěju se, můj Radúze! Chmura oné strašné kletby –

RADÚZ: Nedomluv, Mahuleno, ta kletba minulosti náleží a zapadla do šera lesů tatranských, jimž stejně klnu –

MAHULENA: Neklň jim! Já zrodila se tam! Ó, dovedeš též krutým být a nenávidět?

RADÚZ: Promiň, promiň mi! Já žehnám jim, tys vyšla, světlá, z nich! Však nyní zapuď chmury veškeré. Už odpočinulas? Mě domov mocně vábí a netrpěliv toužím projít branou města. Pojď, Mahuleno, jdeme domů! Slyšíš? Domů! Slovo přesladké.

MAHULENA: Přesladké slovo tobě – ve mně však jaké to budí smutné obavy! Tvůj otec, tvoje matka! Zdá se mi, že je vidím před sebou, jak ruce jejich, třesoucí se radostí, po tobě sahají, jak k sobě táhnou tě, jak pláčou štěstím, že tě našli zas...! A pak, pak pohled jejich zasmuší se a budu němou otázku v něm čísti, otázku bolestnou – kdo je ta cizí dívka a co hledá zde? Jak šťastné jsou ty vaše vlaštovice, ty vítá každý radostně, neb jaro přinášejí s sebou – a já? Já kletbu matky své jen přináším.
(Zakryje si tvář.)

RADÚZ: Ty rozrýváš mi srdce. Mahuleno! Ty mýlíš se! Vždyť milovat tě budou draze, draze, moji rodiče! Vždyť syna vracíš jim, jediné dítě jejich! A jak štědře jsi mě obdařila, ty volnost ztracenou mi vrátilas, ty život zachránilas můj a láskou svou jsi posvětila život ten a tak jsi korunu mu dala!

MAHULENA: Radúze můj, líbám oči tvoje holubičí, ty lijou světlo v chmurnou duši mou! Ty hledíš na mě jako jasné nebe, ale tvým zrakem na mne hledět nebudou tam v onom městě... Kdo dal tu dívku tomu muži? Tak otec tvůj se bude tázat, a matka zamyšleně poví si: My nepřišli ji žádat pro syna; a lidé v městě, v domě budou šeptat: Toť nezvaný jim přišel host! Ach, Radúze, má duše plaše chvěje se, jak oči pozvednu? Já hanbou hynu!

RADÚZ: Ty na mě uvaluješ hroznou tíž! Cos takového, jak jsi pravila, mi nenapadlo nikdy… Kdyby to možné bylo, Mahuleno, že by se stalo to, co nyní pravíš – už nemiloval bych je více – ty svoje rodiče!

MAHULENA: Ó, nemluv tak! Tak ukrádám jim tedy tvoje srdce? Já pošetilá! Radúze, zapomeň, co jsem ti řekla. Už ničeho se neobávám, nebojím. Pojď, pojď, už neváhám.

RADÚZ: Ne, Mahuleno, ne! Ty nesmíš vejít v dům jako host, jejž nikdo nečekal! Před tebou půjdu tam a povím vše, cos pro mě konala a snášela, a přijdou se mnou pro tebe sem pod ten dub, můj otec, matka, celý dům a celé město a klaněti se budou před tebou! Jako královna, jak velký vítěz vejdeš slavnostně branou svého města a pod střechu svého paláce! V dům svého chotě, Mahuleno moje!

MAHULENA: Ty odcházet… ty opustit mě zde… Ó, zůstaň, zůstaň! Když odejdeš, tu zapomeneš mě!

RADÚZ: To ranilo mě, Mahuleno! Tak slabá tedy zdá se ti má láska, že zhasnout mohla by za krátkou hodinu?

MAHULENA: Ne, nemyslím to! Nesmyslně mluvím, rty moje pouze pronesly to slovo osudné, však srdce o nich neví. To úzkost pouze ze mne mluvila, pod tlakem oné hrozné kletby, která mi stále v sluchu zní. Však ty jsi zachmuřen a neslyšíš mou omluvu a oči tvoje jsou ted temnější, to láska tvoje přece snad že zhasíná?

RADÚZ: *(líbá ji vášnivě)*
Zde odpověď! Je milování moje chladné?

MAHULENA: Buď shovívavý se mnou, Radúze. Jsem tvor tak slabý, plachý… Nyní pojď, já půjdu s tebou, i kdyby chladně přivítali mě, mám srdce tvé a více pro mne není na širošírém světě, Radúze!

RADÚZ: Já půjdu sám a chci, by se mnou přišli sem tě přivítat a slavně v průvodu tě odvádět!

MAHULENA: Ach, proč jsem sama nepokoj v tvé mysli budila! Jdi tedy, Radúze. Jsem ubohá a slabá… Jsem tvá, a tedy sluší mi, bych činila, co kážeš.

RADÚZ: To bolí, Mahuleno, to zní jak výčitka!

MAHULENA: Pak odvolávám, co jsem pravila. Máš pravdu ve všem. Radúze, jdi. Jsem klidna, hleď! Jdi a vrať se brzy. Zde pod dubem mě najdeš. Čas rychle ubíhá, budu přemýšlet a zpívat… toužit též. Jdi, Radúze. Však nezapomeň na tu kletbu.

RADÚZ: Ta věčně děsí tě!

(Slyšet hlas surmy, zvuky táhlé, blížící se.)

MAHULENA: Jak příšerná to hudba, strašidelná, co to znamená? Ty zbledls!

RADÚZ: Mne jímá cos, jak hrozné tušení. To zvuky smutečných jsou surem. Tak hlaholí, když velké neštěstí se stalo v městě – nebo v domě královském. Přichází blíž a blíž to smutné zasurmění, hlas hlasatele slyším též, ač slova nejsou zřetelná. Už vidím je, jdou sem ti muži! Ted stojí, poznávám je, ó, toť Radovid, a smuteční má háv! Což nevidí mě? Teď se odvrátil, lid se sbíhá s polí –

(Zazní surmy docela blízko. Když dozní zvuk, mluví za scénou.)

RADOVID: Kdokoli na blízku, ať slyší truchlou moji zvěst, již nesu já a mnozí jiní od hory k hoře, od vísky k vísce až k nejzazším Magury končinám! Jak volám smutnou zprávu svou do čtyř úhlů světa: Žalujte a plačte, Maguřané! Váš dobrý král je mrtev! Mrtev je váš král! Král váš je mrtev, mrtev je váš král!

(Mlčení, surmy zazní znova, vzdáleněji.)

MAHULENA: Ó, promluv, Radúze! Můj Radúze, ten němý žal tě udusí! Jak kámen bledý jsi, jak kámen nehybný a studený jak skála!

RADÚZ: *(vrhne se na zem)*
Můj otec, ubohý můj otec!

(V dáli opět slyšet surmy, mnohem slaběji.)

Ó, strašné zvuky! Mahuleno, žal!

MAHULENA: Žal! Radúze můj, ó, neplač příliš tak… Vstaň, spěchej domů. Pro matku tvou, jaká to útěcha, až obejme tě!

RADÚZ: Ach, Mahuleno, nikdy více slova neslyšet z těch úst… Ty žehnající ruce chladny jsou… ty zraky zavřené na věky, věky… Ach, matko, matko, jak tvé srdce nyní krvácí!

MAHULENA: V náruč její spěchej… Ty slzy tvoje ale zlíbám ti, tvůj žal je můj, jak byla radost tvoje…

RADÚZ: Pojď se mnou, Mahuleno.

MAHULENA: Ne, Radúze, teď zůstanu, jak chtěls. Teď je mi jasno, co činiti mi jest. Teď patříš jí, která tě zrodila. V tom prvním okamžiku shledání, kde žal nad ztrátou, radost nad tvým návratem jí v boji srdce rozrývati budou, v tom okamžiku patříš zcela jí, jež krutě snáší. Já zůstanu, neb půjdu pomalu pak za tebou… Jdi, obraz tvůj je v duši mé, ten bude se mnou zde.

RADÚZ: Jdu, Mahuleno, jak jsi rozhodla. I v žalu nejkrutějším však mi ani na okamžik z mysli nevyjdeš. Jsi v duši mé, a to je víc než mít tě před zrakem, jejž slzy moje kalí.
(Obejme ji.)
Teď jdu.

MAHULENA: A kletby pamatuj!

RADÚZ: *(vrací se k ní)*
Pamatovat budu, neboj se! Jak těžce je to, s tebou loučit se! I na okamžik!

MAHULENA: Tvá matka volá, útěchu jí nes!

RADÚZ: Jdu, ty to chceš!
(Odejde.)

MAHULENA: Jak ráda volala bych: stůj! Srdce se mi svírá. Už zmizel mi tam za stromy… Sama! Bez něho!
(Sedne pod strom.)
Jak smutný je ten les, jak divně lká a žaluje zde vítr…

(Z dáli slyšet slabě surmy.)

Smrt! Ó, je mi teskno. Pošetilá jsem, on přijde brzy pro mě; kdyby nepřišel, tu za ním šla bych v město… Proč raději přece nešla jsem hned s ním…? Snad přijde brzy… Kdyby nepřišel… tak jak v té staré písni…
(Mlčí a za chvíli zpívá tiše.)
Pod stromem seděla a dlouho čekala.
On nepřicházel, nepřicházel, plakala,
když slzy vyschly, mroucím hlasem děla:
mně teskno tak, jako bych zemřít měla…!
Ta píseň smutná je. Kdo ji as vymyslil? Snad vskutku se tak někdy dělo… Ale tomu dávno asi je. Nač si to myslím…? To proto snad – že mi tak k smrti teskno…
(Položí si hlavu v klín.)

Opona.

Proměna

(Velká louka v zahradě královského paláce, na jedné straně skupina bříz podrostlých křovím. Vzadu část paláce se sloupořadím a zavřenými vraty, kam několik širokých stupňů od louky vede. Lid obojího pohlaví přichází se všech stran, s posunky jevícími zármutek a rozčilení.)

MUŽŠTÍ: Je mrtev král! Je mrtev! Tak z čista jasna udeřil ten hrom! Vždyť ani nestonal.

JINÍ: Tak zdálo se, však zármutek o syna sžíral jej, jak plamen olej lampy.

STARCI: Co s námi bude? Změna každá nosí v klíně nebezpečí, už nejistota nebezpečím jest.

JINÍ: Je zármutek host nevybíravý, on všude vejde, v chatky naše nízké i přes práh vkročí příbytků zlatem oplývajících. U lože krále sedá, jako žebráka.

JINÍ: A smrt nás srovná všechny, nízké, vysoké, a spravedlivě klade v zemi nás bok po boku.

MUŽŠTÍ: Těm blaze jest, těm pod mohylou – však ti, co zůstali?

ŽENY: Je vdovou královna, a stejně smutno vdovou být ať v zámku, nebo v chaloupce.

JINÉ: Je osiřelá nyní naprosto! Ni syn, ni manžel s ní! Co žena bez podpory ve světě, kde hrubá síla vládne jen a bezpráví?

DÍVKY: My přišly plakat s ní. Ó, neblahá!

MUŽŠTÍ: Tiše! Těžké dvéře domu zaskřípaly na zrezavělých stěžejích. Hle, vdova!

ŽENY: Krásná posud i v smutku je, s korunou na hlavě.

JINÉ: Jak bledá je, jak bledá.

DÍVKY: Krok její nejistý, hle, o sloup podpírá se teď.

JINÉ: Ubohá! Teď zvedá hlavu!

MUŽŠTÍ: Tiše, promluví.

NYOLA: *(vyšla z domu s dvořanstvem, jež pozadu zůstává, královna učiní několik kroků a zůstane stát na nejvyšším stupni schodů, vedoucích dolů na louku)*
Něm posud byl můj žal a skrývala jsem v stínu nejhlubším zde v starém domě vašich králů velebných svůj smutek vdoví, smutek matky oloupené o syna, vy ale přišli jste své slzy mísit s pláčem mým, a proto vyšla jsem vám tedy vstříc, síň zlatou zanechala jsem, abych zde na zem usedla uprostřed vás, bych setřásla svou těžkou němotu a v žalování s vámi propukla a z cesty prach na hlavu sypala si neblahou!
(Sedne na zem.)

LID: Ženo, truchlící nad rakví manželovou, matko, toužící po synu ztraceném, své duši ulev, volajíc třikrát žal!

NYOLA: Žal! Běda! Žal! Ó, bolest moje, nebuď němou více a volej: běda! v celý širý svět. Ó, lide, lide, se mnou plač a truchli!

LID: Běda! Běda tobě, běda nám! Ó, královno, my s tebou pláčeme, a kdybys závoj roztrhala svůj a vlasy rvala, zalomila rukama – kdo z nás by divil se a řekl: příliš jest? Ó, běda, běda!

NYOLA: V svá prsa biju, slepá slzami už nehledám zářivého oka dne, když světlo duše všecko moje uhaslo. Můj choti, běda, proč zde nechals mě? Můj synu, proč odešel jsi ode mne? Jsi také v stínu navy, hluch a něm pro moje výkřiky jak otec tvůj? Jsi také bled a slep jak ten

tam v domě na marách, jenž člověkem byl donedávna a teď je přízrakem? Ó, běda, běda, běda mně!

LID: Běda! Žal!

NYOLA: Už narovnána trčí hranice a hladoví už oheň lakotný po zbytcích toho, jenž králem někdy nazýval se a pánem mnohých osudů! Jazykem sterým oheň, nejdravější zvěř, po mrtvém šlehá muži hladově a stráví jej a neponechá nic než popel po mém blahu, popel smutný, mrtvý, k ničemu – jak to srdce zde!

STARCI: Dej pozor, ženo, aby v rouhání se nezměnil tvůj oprávněný stesk! Je oheň svatý, popel lidský posvátný.

NYOLA: Je snadno tomu napomínati, jejž divá bolest nebičuje do krve! Vy ztratili jste krále pouze, já však vše...! Teď znova spáry zaťala mi v srdce zoufalost...! Už slyším v domě kroky příšerné
(vstane)
, hlas tlumený těch, již máry zdvihají, by tělo vynesli na kořist plamenům! Již nezvu vás, abyste běda! zvolali ni žal! Mlčeti nám nyní z úcty jest a kráčet za rakví a sebrat popel pak a nasypat vysokou mohylu, to činit vše nám jest, na sebe zapomínajíce úplně...! Pak teprv klesnu zpět do živé bídy a mrtvé nicoty!

STARCI: My s tebou půjdem, ženo nešťastná! Nechť slzy tvoje tekou v tichosti. Je sudba člověka, by zanechal zde vše a na hruď matky země vrátil se. Je moudré podrobit se osudu, tak tiše, v míru, jako v jeseni strom vadne bez hlesu. I slunce zapadává – může tedy člověk věčně žít?

NYOLA: V tvých slovech prostých pravda je. Už skláním hlavu tiše před věčným, nezměnitelným od počátku věcí pořádkem.

RADÚZ: *(za scénou)*
Matko! Matko!

NYOLA: Slyš…! Proč srdce moje bouřně zatlouklo nevčasnou radostí, na samém prahu, za nímž nebožtík? Byl hlas to mého syna, nebo klam, jenž rozplynuv se, ještě hroznější mi připomene sirobu?

RADÚZ: *(se objeví)*
Matko…! Nohy se mi třesou, vázne krok a vrávorám… Tak sláb jsem radostí i žalem zároveň…!

NYOLA: *(hledí jako ve snách)*
Kdo kráčí tam a zdá se, že je živ… je bled jako by z hrobu vstával, mátoha, a smutek nesmírný jej halí jako v temné roucho… A ruce vznáší… Zmizíš, vidino, netrap mě lživým zdáním a nemuč srdce moje prázdnou nadějí…!

RADÚZ: Matko!
(Blíží se jí.)

NYOLA: Stíne, ty hlásáš mi, že Radúz nežije!

LID: Nech blouznění, toť on, tvůj syn! Je živ! Vítej, královici, vítej nám!

RADÚZ: Lide, lide! Matko!
(Obejme jí kolena.)
Ó, matko, Radúz jsem, tvůj syn! Jsem živ a blažen, neboť objímám, ty velebná, tvá drahá kolena, jež v dětství sladkém kolíbala mě! Ó, schyl se ke mně, nepoznáváš mě? Jsem zachráněn, ó, jako zázrakem! A spasil jsem se útěkem, zde jsem, zde jsem, ó, matko předrahá!
(Líbá její roucho.)

NYOLA: Ó, blaho nevýslovné, Radúze! Tys živ, ty zde… Ó, radost neusmrcuje… jsem živa posud!
(Chce jej líbat.)

RADÚZ: Ne, matko moje, dražší nad duši, ne, nelíbej mě. Nediv se mým slovům, povím ti –

NYOLA: Rozumím, můj drahý Radúze! Tam v domě leží mrtvý otec tvůj a bráníš se té divé radosti mých polibků, ty nechceš radost mít, i nejsvětější, v truchlivý ten těžký okamžik. Mé srdce ovšem odolati nemohlo a přemožena zajásala jsem tě opět vidouc a nedovedla uvážit, co větší býti má, zda radost shledání, či smutek nad ztrátou. Ty uvážil jsi však a zazdálo se ti, že větší je ta ztráta, kterou utrpěls, než radost opět matku uvidět. Tvůj otec na marách kdyby to věděl, zajisté že spokojen by byl – ale mé srdce reptá poněkud… Nuž, nezazlívej slzám pošetilým mým, jež zadržeti nedovedu, ó, nedovedu – –

RADÚZ: Ne, matko, mýlíš se! Mé srdce není chladné, neuvažoval jsem, jak se domníváš, vše povím ti –

(Zazní hudba truchlivá v domě.)

NYOLA: Ó, Radúze, teď ani slova víc! Již otce tvého nesou k hranici – – Ó, Radúze!

(Objeví se dvořanstvo v smutku, nesou na marách mrtvého krále pod příkrovem.)

RADÚZ: Ó, těžká, temná, hrozná hodino…! Postavte máry, ach, a popřejte mi, bych jednou ještě zlíbal jeho tvář a ruku. Otče, otče můj!

(Máry byly postaveny na zem.)

NYOLA: *(odhrne příkrov)*
Patř! Rozluč se a slz svých nezdržuj!

RADÚZ: *(vrhne se na mrtvolu)*
Můj otče, k srdci svému přiviň mě! Já strádám, slyšíš? Strádám bolestně! O okamžiku, v němž bych objal tě, jsem v mukách snil… A nyní kamenná tvá ramena se vzpouzejí, by obejmula mě… Ó, jest mi, jako bys mě v hněvu odpouzel…! A zdá se mi, že půda kolíbá se pode mnou!
(Klesá přemožen vedle mar.)

NYOLA: Běda, hyne! Jak by umíral! Radúze, chtěl bys zemřít náhle též jak on a nechal bys mě v čiré sirobě? Co hledíš na mě okem skleněným, jako bys mě neznal? Jsem matka tvoje, drahý Radúze, a o tebe bych se smrtí se rvala zoufale!
(Líbá jej vášnivě.)

RADÚZ: *(odstrčí ji prudce s velkým výkřikem)*
Běda! Vraždíš mě!

NYOLA: Co znamená ten výkřik zoufalý a zoufalejší ještě posunek? A proč se chytáš malomocně za čelo a proč se díváš jako ve snách tonoucí, tak mátožně a nezemsky…? Mé dítě, mluv, co s tebou děje se?

RADÚZ: Já nevím sám… Zde v hlavě strašná bolest zachvátila mě a bylo mi, jako by struna praskla zde, zde v srdci, v samém srdci… A cítím smutek jakýs neznámý a neurčitý… Proč? Má paměť kalí se…

NYOLA: Pro otce pláčeš…

RADÚZ: Ano, však cos jiného mi žene slzy palčivé teď do očí…

NYOLA: Jsi celý změněn. Výraz tváře tvé mi cizí jest. Proč divoce tak vzkřikl jsi a proč mě odpudils?

RADÚZ: Já tebe odpudit? Ne, v tom se mýlíš, matko drahá.
(Lichotí se k ní.)
Útěchu retů tvých hledám žíznivě… Snad měl jsem nával horečných myšlenek, jak někdy velká bolest působí je… Co dělo se, to nevím, to však, žel, mi jasné jest, že otec můj zde leží na marách a že mi srdce krvácí…

NYOLA: Nuž, opět vložte drahé břemeno své na bedra a pojďme k hranici. Ty, Radúze, buď mojí podporou na truchlé pouti teď…

(Zavěsí se mu na rameno a podpírá se o něho. Oba kloní se chvíli nad mrtvolou, již NYOLA opět příkrovem přikrývá. Vtom zjeví se MAHULENA na louce mezi lidem.)

MAHULENA: Ó, pusťte mě! Ó, milosrdně pusťte mě! Ta úzkost usmrcuje! Kde je dům…? Kde Radúz je…? Kde je váš královic? Ó, tam, tam, vidím jej a strachu konec je!

LID: Zpět, pošetilá! Co to počínáš? Jsi smyslů zbavena? Kam tlačíš se?

MAHULENA: Ó, nehleďte tak hrozivě a zle! Chci k němu jen… Mně úzko bylo k smrti v lese tam a letěla jsem za ním… Vždyť vidíte, že sotva dechu mám!

LID: Tvá mluva zní nám cizí poněkud… Však cos jak ptačí švehol lahodí nám v hlasu tvém… Nám líto tebe, hledíš blouznivě, jak pomatená hledí… Rozum měj a tiše stůj.

MAHULENA: Ne, ne! Jen pusťte mě, vy tvrdí jste! Chci k němu, a nepustíte-li mě hned, pak s vámi se všemi se v zápas dám! Radúze, slyš! Radúze, brání mi, bych k tobě vrhla se v své úzkosti!

NYOLA: Kdo ruší ticho posvátné té hodiny?

LID: Dej pozor, bloude, abys nevznítila hněv těch, kteří mocní jsou!

MAHULENA: Toť jeho matka, zajisté…! Je hrdá, zdá se mi…
(Prodere se lidem.)
Radúze můj… Ach, nyní teprve ty máry vidím… Odpusť mi… Já půjdu s pohřbem též, jen za vámi, a tichá budu, němá, uvidíš a pokorná před pyšnou matkou tvou.

RADÚZ: Kdo je ta dívka a co chce?

MAHULENA: Krev ve mně stydne…! Ty se tážeš, Radúze, a na mě cize hledět dovedeš…? Radúze můj, rci, jak? Ty že neznáš mě?

RADÚZ: Já tebe znát? A odkud? Mýlíš se.

MAHULENA: Zem boří se a hroutí nebesa a nikdo ruku nepodává mi, bych neklesla… Ty zapomněls na naše loučení tam pod dubem? To tklivé loučení, jak v staré písni plakala snad sama zem, na níž jsme

stáli, a ptáci též na dubu sedící… Ty odešels a náhle bylo mi, jako by někdo srdce tvé mi bral… Tu letěla jsem laňkou za tebou, slepa, hlucha, strachem šílená… a teď jsem zde… Já, slyšíš, já jsem zde… Při všem, co je ti drahé na světě, při lásce matky své, při této mrtvole, při slunci, zemi tebe zaklínám, při mukách svých, ó, znej mě, znej mě, znej, sic žalem zahynu!
(Klekne před ním.)

NYOLA: Hned odvlečte ji! Jakým právem mluvit tak se odvažuje?

MAHULENA: Ty tážeš se, ó, královno? Nuž, jeho taž se, ať ti odpoví. Ať poví ti, kdože ho zachránil, kdo vyved z otroctví, ach, taž se, taž se ho, o to prosím jen! A nehleď na mě opovržlivě… Jsem z rodu královského jako on! Že šat můj rozedrán? To učinil ten les, ta hlubá tmáň, ta divá, pustá, ta drahá, tajuplná tmáň, jíž jsem vedla jej… Tam stopy moje najdeš krvavé po ostrém kamení, ty stopy vedou zpět až k domu pyšnému, jejž zanechala jsem, bych spasila jej… svého Radúza, neb milovala jsem jej víc než otce svého, rodnou matku svou, a proto s ním jsem šla! Radúze, milování moje věrné jest, jsem posud tak, jak v Tatrách byla jsem a v hlubém lese, vedle studánek… Ó, běda mně, ty neodpovídáš… Ó, raděj vytas nůž a usmrť mě!

NYOLA: Můj synu, slyšels, tedy odpověz.

RADÚZ: Mně líto jí. Jak trpící je její tvář. Jak pomateně blouzní. Já nikdy neviděl ji, neznám ji a myslím, ubohá že šílí.

MAHULENA: Ó, zajisté, v tom velká pravda je. Já šílím zajisté! Vždyť není možné, že by dělo vskutku se, co teď se zraku mému zdá a sluchu! Tak mluvit a tak hledět Radúz nemůže! Což možné bylo by, že by můj hlas mu v srdce nevnikl?
(Vezme jej za ruku, sladce.)
Radúze, duše moje přemilá!

RADÚZ: Co to? Co to? Ach, matko, ve mně bolest taková… a mlha v hlavě… Zbav mě horečky…

NYOLA: Ty bledneš smrtelně, můj synu ubohý.
(Líbá jej.)

MAHULENA: *(divoce)*
Teď jasně vím, co jsem už uhodla! Ó, nelíbej ho! Zpátky! Každé tvé celování nová kletba je! Každé tvé políbení novým prokletím…! Já pouze líbat smím jej, pouze já! Ta duše patří mně, ta tvář mým pouze rtům, ty setrou stopy tvého líbání…!
(Chce jej políbit.)

RADÚZ: *(couvne)*
Odstup ode mne!

NYOLA: Ó, neslýchaná posud nestoudnost! Za tebe, drzá, zardívám se já! Zpět trhejte ji, odvlečte ji hned!
(Někteří se chopí MAHULENY.)

MAHULENA: Radúze, viz, co trpím pro tebe! Jen jedno slovo, pohled jediný!

RADÚZ: Já neznám tě, však lítost s tebou mám.
(Zahalí si tvář.)

NYOLA: Teď máry zvedněte a pojďte k hranici. Zaplašte vzpomínku na výstup šílený a v zbožnou myšlenku se nořte, v modlitby!

(Zazní hudba surem.)

MAHULENA: Radúze můj…! Teď zapadá můj svět…!

(RADÚZ, NYOLA a celý průvod odcházejí.)

MAHULENA: *(slabě)*
Ach, Radúze…!
(Padne na tvář.)

(Průvod pohřební zmizí, jeviště je prázdné, jen několik žen a dívek stojí kolem MAHULENY.)

ŽENY: Ty ubohá… vstaň… Rychle odejdi, než vrátí se. Je nebezpečno mocné rozhněvat.

DÍVKY: Ty mnoho trpělas, to vidno je, a tak se zkalil rozum tvůj. Pojd s námi… Cizí jsi… Kde doma jsi? My cestu lesem ukážeme ti, bys došla svých. Ty hlavou potřásáš?

MAHULENA: Nemám ni matky, otce, ani domova. Jsem jak ten kámen, který leží zde.

ŽENY: Pojď s námi… Na den dva ti krovu popřejem. Zas hlavou potřásáš… Co můžem učiniti pro tebe?

MAHULENA: Mě nechat… samu… ležet na tváři… tak… tak…
(Padne na tvář.)

ŽENY: Nuž, nechme ji… Chlad země snad že krev jí utiší a přijde za námi. Pojďme za pohřbem.
(Odejdou pomalu.)

MAHULENA: *(pozvedne za chvíli hlavu)*
Sama… Ve mně soumrak, mrtvo, chlad… Což jsem to já, a to vše se stalo mně…? Je podivné, tvor některý že všeho postrádá. Já nemám otce, matky, sester… ni domova, ni střechy… ani rakve! A zdá se mi, že světlo očí mých teď hasne též, že život uniká… Kdo vlastně zemřel mi…? Ach, ano, láska moje… Na zemi ležet, toť to jediné, co se mi ještě chce… Ach, matko země, matko země, tys mi zůstala, ty jediná jsi věrná pod nebem, tys jediná, jež neodpuzuješ… Ty nejsi jak ti ostatní, my milujem je, oni klnou nám, my milujem je – a oni znát nás nechtějí a zapomínají za okamžik… Po tobě šlapem, a ty, ty s láskou stejnou chováš nás… A teď, teď konejšíš můj hrozný žal a šeptáš mi, jak sladký je to úděl nemyslit a necítit, jak skály, které trčí z hrudi tvé… Co dáváš

jim, ten mrtvý, těžký klid, dej mi jej též, jsemť také dítě tvé… Ó, dej mi to, co dáváš trávě zde a stromům svým… Ty zůstati zde smějí, zde, kde dýše on, jenž více nezná mě! Ó, vyslyš mě, či slyšíš pouze kletby zlé a plníš je…? Chci tebe, matko, pevně držet se, jak stromy svými kořeny… Ó, slyš mou modlitbu…! Měj slitování se mnou nešťastnou…
(Líbá zem.)
Teď ale v hlavě dělá se mi divná mha…
(Vstane.)
A nohy moje do půdy se boří… Co to je…? Ó, sladký sne, jenž sedáš na víčka… už vidím vše jen šedým soumrakem… Co údy moje divně křehnou tak…? Vše mizí, mizí… jen ta bolest zde, kde srdce posud tlouklo… Ó, to je smrt? V mé paměti jak mouchy bzučení… toť slovo nějaké…
(Slaběji a slaběji.)
Radúz… Radúz… Radúz…

(Mezi koncem řeči mění se MAHULENA v štíhlý topol, v němž podoba její se ztrácí úplně, listy stromu ševelí a v šumu jejich zmírá pomalu slovo „Radúz“.)

Opona.

IV. JEDNÁNÍ

(Tatáž dekorace jako v dějství třetím, s topolem, v němž MAHULENA začarována. Je noc, palác královský je uvnitř skvěle osvětlen, jinak tma. Z domu je slyšet sbor zpívajících hostů.)

ZPĚV V DOMĚ: Ó, mladosti, jsi jako zlatý pták,
co vzlétl zoře vstříc, křídloma třepotaje,
a dole tmí se les, barnavý mrak,
kam brzy dopadneš! V života truchlé taje
se ponoříš, a třeba mihotaje
se vlastní obraz tvému ještě zjeví zraku –
ó, marně po něm sáhneš! Padá do soumraku,
jenž minulostí sluje.
Ó, mladosti, proč krátká tak tvá vesna,
když stesk tak dlouhý po zbuzení ze sna?
Žel, mladosti, že pluje
tvá nav tak rychle, tak uniká zraku!
Ó, žel, že zachází vše do soumraku,
vše do soumraku!

(Při pomalu doznívajících zvucích té písně vychází měsíc, osvětluje zahradu, kmen stromu MAHULENINA stává se průhledným, je dívku v něm viděti, zdá se jako v polosnu. Listí zašelestí jako silnějším příbojem větru a dívka mluví jako ve vidění.)

MAHULENA: Mé srdce krvavý je květ. Co bolí mě, co bolí? Proč stále chvěju se? Nad hlavou mou když mračna táhnou, za nimi bych chtěla –

nevím proč a kam. Má touha jako moje větve pne se věčně do dálky… Tam ale k tomu domu toužím přede vším, kam můj stín padá… A tak mé srdce stále bolí a stále kape z něho krev… Jsou ptáci sladcí hosté, na ruce moje ztuhlé sedají a zpívají… snad by mě konejšili, kdyby ten květ, ten krvavý, to srdce stále nebolelo mě… Ach…! Jak z hluboka ta matka země dýše… Jak z hluboka to ohvězděné nebe… To divno je, já dřív nevěděla, že také dýšou! Proč ale matka zem drží mě pevně tak? Já myslila, když vítr zalomcoval mnou, že snad mě porazí, že ruce moje zláme… On však pouze listy oderval; ty zvadlé listy, které padaly jak moje slzy… někdy… nevím kdy… Pak napad sníh a přišla dřímota, ale to srdce stále krvácelo… A přišla vesna, nové listy zas a mladí ptáci s písní starou, věčnou a vše se kolem měnilo… Je smavě tak a matka země dýše tak silně, plna něhy… Ale moje srdce, květ krvavý, to stále bolí, bolí, bolí… Ó, ó…
(Zavře oči, vzdychne z hluboka a kmen se zatemní, takže ji vidět už není.)

(Královna NYOLA a RADOVID vycházejí z domu.)

NYOLA: Zpěv jejich měl být veselý a podobá se pláči… Nedivím se, sám vzduch toho domu je nyjící jak zmírající jeseň a plaší radost jako smuteční to roucho, jež asi ponesu až do konce, jak ten svůj zármutek.

RADOVID: Královno, nepoddávej se tak svému žalu!

NYOLA: Což mohu jinak? Celý rok to trvá, stále stejně. Celý rok už moje muka trvá. Z počátku myslila jsem, že to žal nad ztrátou otce, co Radúze tak trápí, zničuje, co zamlžuje jasný jindy jeho rozum. Teď ale dávno je to zřejmé, že čaru jakémusi podléhá. Vše bylo marné, co jsem podnikala, trudnou jeho mysl nerozjaří žádná veselost, nač strojím hody, nač pořádám chorovody, zpěvy! Viděls, jak byl zase smutný po celý dlouhý kvas? A když jsem mezi jejich zpěvem pohled jeho hledala, pátrajíc, jak píseň na něj účinkuje, tu viděla jsem, že místo jeho je prázdné. Kam odešel? Ó, uvidíš, že přijde zase k tomu stromu, tak zá-

zračně zde vyrostlému v čas pohřbu mého muže. Čím vábí jej tak neslýchaně mocně tajůplný tento topol?

RADOVID: O čaru mluvíš, paní, a myslím, že se nemýlíš. Ten topol není jako jiný strom. Náhlý jeho vzrůst je záhadný, jak celé jeho bytí. Když z daleka jej vidím, vzbouzí ve mně obraz zahalené jakés ženy, truchlící a čekající někde vedle cesty na někoho, kdo dlouho nepřichází, a pohlédnu-li na něj z blízka, zdá se mi, že touží zoufale napřáhnouti větve svoje až do oken síně, kde Radúz divně sní, mám dojem, jako by ten topol celý jedno oko byl a neustále zíral vroucně. A maně na mysl mi tedy přišlo, že duše oné dívky záhadné snad v stromě dlí, o níž jsem slyšel po návratu z cesty truchlivé, již konal jsem po kraji, hlásaje smrt královu.

NYOLA: O šílené té dívce mluvíš, jež při pohřbu tak pohoršila mě? Hned druhý den jsem ji všudy hledat dala, ale zmizela tak náhle a tak podivně, jak strom ten náhle zjevil se a podivně. Též já už podezření cítila, jež vyslovil jsi teď. Ó, kdybych věděla, že nemýlím se, že vskutku čar v tom topolu a docela snad její duše – tu vlastní rukou skácela bych jej! To zřejmě vím, že všechno moje neštěstí pochází z proklaté té země, kde Radúz úpěl v okovech. Ta dívka přišla za ním odtamtud a s ní to zlo, jež nyní snáším!

RADOVID: Dej pozor, abys nekřivdila jí. Vždyť nejevila žádnou nenávist, jak pravilas mi sama. Naopak o lásce mluvila jen v pláči, zoufale.

NYOLA: Vše záhadou je, všecko hádankou! To ale vím a každý tuší to, ten strom že účasten je jaksi v pomatení mého syna. Proč tedy měla bych dlouho váhati? Dám porazit ten topol.

RADOVID: Ó, nepřenáhli se, má královno. Kdož ví, jaké by z toho byly následky? Radúz tak strastně miluje ten strom a všechen lid ho má za posvátný. Nikdo beze znamení úcty se mu nepřibližuje a Radúz ani nedovolí, by stromu někdo příliš blízko šel, sám nejkrásnějším kvítím

věnčí jej. Snad chodí právě nyní zahradou, by květy natrhal, jimiž by jej zdobil.

NYOLA: Jsi také čarem zmámen? Ó, jak nenávidím jej, ten strom! Už, věru, zdá se, že nejsem ani paní v domě vlastním a ani matkou více svého syna! Lid více úcty k tomu dřevu má než ke mně, a syn můj láskou lne až modloslužnou k němu a pro ten topol zapomíná mne. Když v domě zdržuji jej, sedíc vedle něho, a mluvím s ním a líbám jeho vlasy, tu pozoruji, Radovide, s bolestí, že roztržit mne téměř nevidí a neslyší, že slídí jen po stínu topolu, jenž jako temný had po bílé dlažbě síně se plouží k jeho nohám lichotivě, a přelétne-li sluncem mrak, a zmizí-li tak stromu stín, tu Radúz vzdychne, vzdychne – Ó, Radovide, jak se zbavit toho prokletí? Však vím to, vím! Zde v křoví leží moje spása, velká to sekyra a těžká, tu číhá dávno jako kat – Pojď, chceš ji vidět? Blýská se ve svitu měsíčním, jako by se smála, na svou práci těšíc se!
(Jde ke křoví pod břízami.)

RADOVID: Ó, nepřenáhli se, má královno! Ruce spínám! Náhlý jakýs strach mě zachvacuje jako předtucha.

NYOLA: Tiše! Hle! Radúz! Bloudí zahradou, má plnou náruč květů. Jako ve snách chodí. Ustupme sem a pozorujme ho!
(Zajdou za skupinu bříz.)

RADÚZ: *(přichází somnambulně)*
Sivá holubice sedí na mohyle a žaluje! V té mohyle je její štěstí pochováno… Proč na mě obrací krotké svoje oči… proč vyčítají mi ty smutné zraky? V nějaké písni také o tom pějí, že holubice krotká křivdu nepáchala, že seděla na skále a že pila vodu – a přec ji zardousili… Ach, též ke mně bílá, zdá se mi, že vznášela se holubice krotkých zraků… Ne, dívka jakás stála v děsné poušti a vodu zprahlým rtům mým podávala v dlani… a já ji zardousil! Ó, hrozné přízraky… A nikde pokoje a nikde

klidu a stále tesknota a lživé vidiny! Vždyť pravda není, že jsem spáchal to… či přece…?
(Klekne před stromem.)
Jen zde, jen zde je tomu trudu úleva! Zde jedině je sladký spánek možným! Ty šeptající, drahý topole, ó, konejši mne zase! Hle, vonnou nesu tobě oběť…
(Zdobí strom.)
Tam v domě smutno tak a pusto, u tebe však je blaze. Má země matka mnoho, mnoho dětí, má lidi, zvířata a rostliny. Rostliny ale jsou jí nejmilejší, ty drží pevně, pevně na ňadrech a nepustí je nikdy! Jak ušlechtilé dítě její jsi, ty šepotavý, útlý topole, ty zadumaný strome plný něhy, neb vím, že pouze něhou chvěješ se, ne strachem jako lidé. Ó, přej mi, abych ubohou svou hlavu podepříti směl o tvůj štíhlý kmen, a šeptej mi a šeptej, topole…
(Sedne pod strom a podepírá o něj hlavu.)

NYOLA: *(tiše)*
Spí, nebo bdí? A mluví v horečce, neb s rozumem? Pusť mě, bych se přesvědčila.

RADOVID: Stůj, paní. Přej mu úlevy, vždyť vidíš, že tiše jako dítě spočívá.

NYOLA: Proč o má prsa nepodpírá hlavu tak, vždyť po tom toužím v slzách, v bolesti!

RADOVID: Jak podivně se zachvěl nyní strom. Mně jest, jak by se něco díti mělo.

NYOLA: Pozorujme tedy tiše.

(Strom stává se průhledným, šelestí, a MAHULENA, v něm viditelná, mluví.)

MAHULENA: Celá má bytost silněji se zachvívá a v bolest moji se mísí sladkost nevýslovná. Toť on, toť on, po němž tak nesmírně vždy toužím, žízním, prahnu! Mha paměti mé vyjasňuje se a zase vím, čím jsem a jak se jmenuji! To Radúz je, u nohou leží mých, jak v lese dávno, dávno! O peň můj hlavu plavou opírá a dechem jeho třese se mé srdce obolené, raněné až k smrti. Tam on, toť on! To všechny hvězdy nebes spršely mi k nohám s výše...! Nad ním se sklánět, jaká blaženost! Zaplakat nad ním, jaká útěcha! Ó, žel, že více není dáno mi! Kdybych to sladké jméno vykřiknouti mohla v hvězdnou noc...! Ach, uslyšev hlas můj láskou prochvělý, vzpamatoval by se, to vím, to vím! Však promluviti s ním, to dáno není mi, jen když tělo jeho ve snách tone, tu duch můj mluvit může k jeho duchu – ale když probudí se, zapomene hned, co se mu snilo, a odejde, a hned i já zas klesám v rostlinnou svou dřímotu! Jak jiskra v popel padá jméno jeho mně a moje jemu v nepaměť! Jaký to žal, jaký to žal!

NYOLA: Šum toho stromu hrůzou plní mě! Mně zdá se, jako lidský hlas bych slyšela v tom šelestu! Má ruka jímá mimoděk už sekyru – pusť, Radovide, pusť mě, překazím ten čar!

RADOVID: Ne, královno, pro lásku svoji k Radúzovi, stůj! Cos šeptá mi, že bys jej usmrtila! Hleď na tu bledou jeho tvář, tak bíle osvětlenou lunou, teď jako úsměv cos mu bloudí kolem úst, úsměv tak snivý a plný štěstí!

MAHULENA: Ó, hvězdo moje utěšená, tělesného pouta zbaven, Radúze můj sladký, drahý, schopen jsi teď slyšeti můj hlas a rozuměti, co duše moje duši šeptá tvé! Cítíš ve snách rosu stromu na své čelo padat? To moje něhy plné slzy jsou, ó, Radúze! A v sladkém bolu skláním větve svoje nad tebou, vanutí nyvé noci napomáhá mi... Má hvězdo utěšená, jsemť tvoje Mahulena, slyšíš? Tvoje Mahulena jsem! Té strašné kletby tíž teď sňata na okamžik s nás, jsou zase svoji, svazkem sna, Radúz a Mahulena!

RADÚZ: *(ze sna)*
Ó, sladké jméno, jaká šelest stromu! Tak tedy přece vrátilo jsi se v mou chabou paměť! Teď všechno vím… Na štítu stojím hory… Ty přicházíš, má spáso!
(Vznáší ruce do prázdna.)
Ó, zadržím tě, zadržím… už nikdy, nikdy neunikneš mi s mou chorou pamětí…

MAHULENA: Utiš se, má duše přemilá! Utiš se a slyš! Je spása tobě možná! Když nejsi blízko mne, jsem v dřímotě a více rostlinou než tvorem lidským! Však v polovědomí tom podivném mám matné vidiny a slyším hlasy, jež lidské ucho nikdy neslýchá! Jest zvířatům a rostlinám a hvězdám mnoho zvěstno, co nepochopno člověku. Ze země, naší matky, blahé zvěsti stále stoupají, prorocké věštby, jimž zasvěcený pouze rozumí… Jak míza z kořenů podivně cos hrne se mi někdy k srdci, k hlavě, z nejhlubších hlubin země věštící… Radúze, takto vím, co matka moje klnoucí nám zamlčela, vím, že paměť tvoji chorou zhojit může moje krev! Slyšíš? Moje krev! Jak ráda vylila bych ji všechnu pro tvou spásu, Radúze! Však nemohu, jsem ztuhlá jako kámen, jen vítr vládne mnou, ne vůle moje! Ó, zraň mě, zraň mě, Radúze můj sladký! Ó, vezmi ji, tu krev a zhojen buď! Radúze, vzbuď se, vzbud a vezmi lék svůj, všechnu mého srdce krev!

RADÚZ: Ó, strašná slova… Mahuleno, Mahuleno!
(Vzbudí se prudce. Strom se zatmí.)

MAHULENA: *(mroucím hlasem)*
Ach…!

RADÚZ: *(vyskočí)*
Sny plny hrůzy… Krev… krev její? Koho? To jméno… ach, zas uhaslo jak jiskra, kterou zašlápneš… Ó, strašná bolest v hlavě…! Zde byla myšlenka, zde za tím čelem… A uletěla zas, zas prázdno zde a pusto! Ó,

bole přeukrutný! Žal a běda!
(Vrhne se na zem.)

NYOLA: *(vystoupí s RADOVIDEM z úkrytu se sekyrou v ruce)*
Můj synu Radúze!
(Pustí sekyru a spěchá k němu.)
Co trápí tě a děsí, ó, netrap se, má duše! Má hvězdo utěšená!

RADÚZ: Hvězdo utěšená! Ta slova, matko, ještě jednou pověz… Ta někdy slyšel jsem už! Kde a kdy? Ó, víš-li to, pak rychle mi to pověz, snad jako řetěz přitáhnu to ostatní, co zde, zde pod tím čelem zhaslo! Ta slova, matko, kde jsem slyšel je?

NYOLA: Ty chvěješ se jak list! Ta slova prostá jsou a mnohokrát jsi slyšet mohl je! Snad jsem ti sama mnohdy pravila je, když dítětem jsi byl a dětský nějaký žal tě zarmucoval.

RADÚZ: Ne, ne! Ó, paměť, moje paměť! Matko, pomáhej mi přece, já chci, chci a musím vzpomenout si! Vždyť život můj a štěstí na tom visí! A ono jméno, které do snů mých mi šeptá strom! To jméno aspoň povězte mi! Ó, vy to víte, ale trápit chcete mě, vy nevíte, co smilování je, ty, matko, tvrdá jsi, ty, Radovide, též!

RADOVID: Můj královici!
(Zakryje si tvář.)

NYOLA: *(pláče)*
Tak, synu můj, mi křivdit! Vždyť mru a hynu, vidouc tak tě trpěti, a svého srdce krev bych za to dala, kdybych tě zhojit mohla! Běda mně!

RADÚZ: Promiň, promiň, matko! Co mluvil jsem? Já nevím, co jsem mluvil. Však zas jak ohlas zněla tvoje slova… O krvi mluvilas a spasení? Stůj! Už to vím… tak šeptal též ten strom. Krev? Chce moji krev…? Ó, dám ji!

RADOVID: Ty blouzníš, královici!

NYOLA: To nelze snášeti, to nelze přetrpěti! Můj synu, pojď, pojď odsud… Proklet buď ten strom…!

RADÚZ: Matko, matko, neproklínej! Toť jak by ránu srdce ucítilo, hned zdá se mi, že strašně krvácí…

NYOLA: Nuž, ne, ne, neproklínám… Ale pojď odsud, je zde strašidelno… Pojď do domu, tam zpěv a hodování!

RADÚZ: Mně všude úzko, všude teskno, smutno, jen pod tím stromem cítím úlevu. Jdi, matko, jdi, a nech mě zde.

NYOLA: *(sedne pod topol)*
Bez tebe nepůjdu, můj Radúze. Zde na zem sednu… Můj žal je jako kámen, ten také k zemi tíhne… Ó, Radovide, povídej o dávných slzách, dávných utrpeních lidí… Snad zapláču nad nimi v soustrasti a zapomenu na své vlastní žaly.

RADÚZ: Má dobrá, dobrá matko.
(Sedne k ní.)
Co bolí tě? A proč jsi smutna?

NYOLA: Radovide, on se táže! Slyšíš?

RADOVID: Je jako dítě, prostý, krotký, tichý –

NYOLA: Nuž, polož hlavu v klín můj, Radúze.
(RADÚZ tak učiní.)
Jsi klidnější? Tak bývali jsme často pohromadě v zahradě, když byl jsi děckem, a tak konejšívala jsem chlapecké tvé nepokoje… Tak povídala jsem ti své pohádky a zpívala ti dávné písně…

RADÚZ: To krásné byly doby, matko drahá! Ty posud žijou zde, v mé paměti. To nevyhaslo v mysli… jak to ostatní… Pojď blíže, Radovide… blíže, věrný příteli…

RADOVID: *(klesne k němu)*
Můj Radúze… Dej ruku mi… tak… tak…

RADÚZ: Povídat pohádky! Ah, to je milé… Ale teď já vám budu povídat… Ne pohádky, ne, ne. Cos jiného, a snad si vzpomenu tak pomalu, tak pomalu, tak kus po kusu… na vše.

NYOLA: Ne, raději o tom mlč, můj Radúze! Vždyť stokrát jsi už začal, začal… a vím, jak končí to vždy v zoufalství! Kéž raději nežiju!

RADOVID: Nech mluvit jej, má paní… Odpor dráždí jej, snad podaří se přece…

NYOLA: Ty doufat ještě umíš? Jak ti závidím.

RADÚZ: Nuž, matko, posloucháš?

NYOLA: Ano, dítě, ano…

RADÚZ: A Radovide, ty, ty též? Víš v lese tam za naší hranicí, tam našli jsme se u té studánky, kde spal jsem klidně, ráno za zory… Matko drahá, jak mi volno! Vždyť na vše, na vše nyní vzpomínám… Ó, ještě vidím, jak se rosa třpytila, jak hory čněly nad hvozdem a bílí holoubci jak kroužili nad stromů vrcholky a oblak lehký, bílý jak se snesl nebem… Vím, jaký měl tvar, byl jako ryba dlouhá, dlouhá… My žertovali, zdá se, s Radovidem a ještě s někým… Byl to dřevorubec, člověk, jejž jsem rád měl od prvního pohledu… A pak, pak zajali mě… A uvrhli mě krutě do věže, tam byla tma… Však ne, předtím, než tam mě vedli, bylo ještě něco… zjev jakýs světlý oslnil mi zrak, cos jako krásný pták… Ne, bílá lilie, již ozářila ranní zora… Co bylo to? Má paměť kalí se!

NYOLA: Ty později si vzpomeneš, nehleď tak smutně, zmateně… Dál vypravuj…
(Stranou.)
Ó, Radovide, jak snášet, snášet?

RADOVID: Do věže uvrhli tě, viď, můj královici?

RADÚZ: Tam byla tma a dlouho jsem tam ležel… ale jakýs paprsek mě navštěvoval… Jaký byl to paprsek? Nemohu, nemohu si vzpomenout…

Mě bolí, matko, zde, vlož ruku na mé čelo… tak… tak…

NYOLA: Nech, synu, nyní vzpomínek. Ty přišel jsi a vrátil jsi mi život! Jsi jediná má útěcha, ó, Radúze, má duše!

RADÚZ: Na štítu skály pak mě přikovali. – Tam jsem zšílel! Teď zjevy mátožné a neurčité se mísí v horečný rej děsných myšlenek…! Rej divé radosti a strastí nevýslovných mým chorým mozkem burácí… Má duše vlastní opouští mě s hrozným smíchem… uniká mi… chci ji lapit…
(Vyskočí.)
Teď unikla… Tma kolem mne a rudý zase oheň a znoj a mráz… Vy všickni mučíte mne… Já nechci býti, nechci žíti, a vy mne držíte a trápíte…!

NYOLA: Mé srdce umučené, raděj pukni! Ó, Radúze, ty dítě přeukrutné!

RADÚZ: Matko, matko! Co jsem mluvil? Jsem bídný tvor, jsem, vím to, šílený!

NYOLA: Jsi chorý jen, však uzdravíš se! Ó, utiš se, ty moje hvězdo utěšená!

RADÚZ: Teď mluvíš opět, jak ten drahý strom mi šeptal! Ó, vím to určitě teď, ta slova slyšel jsem! Ten strom, ten strom!
(Chce obejmout jeho peň.)

NYOLA: Couvni, Radúze! Ten strom je zdrojem vší tvé choroby, to nyní je mi zřejmé! Zlou má nad tebou, divnou moc. Zlý je v něm duch, a vím, kdo poslal jej! To Runa byla, nenávidí mě, a když jsi jařmu unikl jejímu, tu poslala ta kouzelnice zlá nesvatou jakous sílu, aby zhubila tě! Já ale vyhojím tě, dítě moje, a spasím tě a sebe, vím to jak! Je Runa mrtva, přišlo poselství dnes ráno do zámku a já to tajila, nechtíc o smrti mluvit mezi hodem. Je Runa mrtva, ta tam její čaromoc a zlý

ten duch, jejž poslala nám sem, ten odstoupí – až porazím ten strom! Tak budeš uzdraven!

RADÚZ: Kdo na ten strom by sáhl – běda mu! Je dražší mi ten topol než můj život a bránit budu jej, uvidíš, zoufale!

NYOLA: Toť věru více, než snášet dovedu! Nuž, tedy věz, že nenávidím prokletý ten strom, jenž lásku tvou mi béře, úctu povinnou! Ten strom před tvýma skácím očima! Svou silou chorobu tvou překonám, když něhou svou jsem cíle nedošla! Tys dítětem na mysli naprosto, a tedy sluší jednat za tebe. Zde, Radovide, pozvedni sekyru a čiň, co kážu ti.

RADOVID: Buď mírná, paní moje, vášeň svoji kroť a jednej s rozvahou!

RADÚZ: Matko, tak mluvíš ty? Tak tvrdě? Sluchu svému nevěřím!

NYOLA: Uvidí oči tvoje!

(Hosté vyjdou z paláce.)

HOSTÉ: Co děje se? Hlas tvůj, ó, královno, jak v sporu zněl.

NYOLA: Ó, přišli jste co svědci v pravý čas. Na mysli skleslou vídali jste mě celý dlouhý rok! Teď uvidíte, že zas paní jsem své vůle a že vím, co chci. Radovide, třímáš sekyru…

RADOVID: Zde, paní, je, však pomni, cože počínáš. Chceš ve sporu žít s vlastním dítětem? A nač ten spor? Pro pouhý strom!

NYOLA: Čas minul, Radovide, smírných rad! Mě zoufalost přivedla k povinnosti zpět. Ať třeba Radúz nenávidí mě, jen když jej zhojím! Ustup, Radúze! A Radovide, ty jdi, poraž strom, teď, hned před jeho, mýma očima.

RADÚZ: Ni kroku neučiníš! Velí král!

NYOLA: Jsi králem, pane, já však tvoje máť a ne-li v království, jsem v domě první a sluší činiti, co velím já. Chceš převraceti dávný otců

řád? Je dítě víc než matka?

RADÚZ: Před tebou hlavu kloním, matko moje… Však strom ten chráním vlastním životem.

NYOLA: A vlastní život raději dám, než ustoupla bych v tom. Čiň, Radovide, co jsem kázala.

RADÚZ: Já v cestu však se stavím, běda tomu, dím, kdo nepřátelsky se stromu přiblíží!

NYOLA: *(vezme RADOVIDOVI sekyru)*
Pak tedy, běda mně, tvé matce! Nemáš, vidím, zbraň. Zde moje dýka… Nuže, vezmi ji, jak jinak chceš mi zabraňovat přístupu tam k topolu?

VŠICHNI: Hrůza! Hrůza!

RADÚZ: Matko, matko, ukrutná ta slova z úst ti vyjít nikdy neměla!

NYOLA: Tedy ustup!

RADÚZ: Nemohu!

NYOLA: Pusť mě! Prokletý ten strom ti saje duši, srdce, mozek, a proto zhyne!
(Utíká k stromu, pozvedne sekyru oběma rukama.)

RADÚZ: Matko, stůj!

NYOLA: Do prachu, duchu zlý!
(Udeří strom.)

MAHULENA: *(v stromě)*
Ach…!

HOSTÉ: Ó, úžas! Lidský hlas z topolu ozval se!

RADÚZ: Vzdech… Jaký to vzdech… Mou prošel útrobou!

MAHULENA: *(dřímavě a slabě)*
Ó, bij, bij… Ale srdce neraň moje… to krvácí i bez tvých ran!

NYOLA: *(pustí sekyru)*
Mne jímá strach a lítost mimoděk… Ó, běda mně! Teď tryská z kmene krev, co znamená to, bledá luno, mluv, tam na nebi… Ty mnoho víš… my lidé bloudíme…

RADÚZ: Můj strom, posvátný topol můj, má útěcha!
(Objímá ho.)
Krev z tebe tryskla? Na mé čelo roň ji a propal je, ať zhynu žalem tím! Matko, teď krev na hlavu moji dopadla… Co to? Náhlý jas je ve mně… Duše jásá mi… co to?

MAHULENA: *(hlasem silnějším)*
Můj Radúze, můj sladký Radúze! Má krev tě zhojila… Ta tam je kletba! Radúze!

RADÚZ: *(vykřikne velice)*
Mahuleno! Teď to jméno mám a s jménem tím má paměť vrací se!

(Strom se rozpůlí a MAHULENA stojí před RADÚZEM.)

VŠICHNI: Ó, úžas! Úžas! Div!

MAHULENA: Co děje se? Kde jsem… To Radúz můj! Už vím! Je láska silnější než všechna nenávist a milování kletby mocnější! Ty tenkrát uhodls to, Radúze, na štítu hor!

NYOLA: Kdo je ta dívka luzná podivně a obestřená jako čarem snů?

RADÚZ: Toť ona, jež mi v Tatrách pouta sňala a k tobě, matko, mne vedla zpět… Ó, vše ti povím, budeš plakat, plakat! Žehnej jí! Hleď na ni, na mou holubici bílou…! Mahuleno… Ty bledneš strašlivě!

MAHULENA: Krvácím…
(Omdlévá.)

RADÚZ: Krev na tvém rouše, na rameně…

NYOLA: Běda! To ruka moje spáchala! Já zabila ji?

RADÚZ: Mahuleno! Mahuleno! Oči otvírá! A úsměv její září!

MAHULENA: Ten hlas mě volá zpět v to blahé, sladké žití! Rána moje není hluboká jak moje radost… Jak teď bych mohla zemřít, když jsem tvá?

NYOLA: Ty odpouštíš? Radúze, za mě pros!

MAHULENA: *(klekne)*
Ó matko mého Radúze, ty velebná! Mně matka moje klnula, že jsem jej milovala, ty tedy žehnej mi!

NYOLA: *(objímá ji)*
Ty krotká holubice!

RADÚZ: Pojď, matko, v dům! Ať odpočine Mahulena!

NYOLA: Jsem znalá mnohých léků a rána její brzy zacelí se!

RADÚZ: Mahuleno, podepři se o mne –

NYOLA: Ne, o mne raději! Polož hlavu na mé srdce!

RADÚZ: O lásku tvoji s matkou budem zápolit!

MAHULENA: Matko! Radúze! Což je tak velké štěstí možné!
(Odchází podepírajíc se o oba k zámku.)

RADOVID: *(hledí za nimi)*
Ó, budou pozdní ještě pokolení si vyprávět o věrném jejich milování! Toť jako v pohádce, jak šťastni jsou, Radúz a Mahulena…!
Opona.

Julius Zeyer: Radúz a Mahulena

Zdroj textu: Městská knihovna v Praze, e-knihy zdarma.

Text je volné dílo. Úprava a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/raduz-a-mahulena-zeyer/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/raduz-a-mahulena-zeyer/.